

Rehabilitering fra et fangeperspektiv

En kvantitativ analyse av innsattes opplevelser av rehabiliteringstilbudene i et norsk høysikkerhetsfengsel

KARIANNE JOKSTAD

Masterfordypning i samfunnskunnskap, lektorutdanning 8-13

Antall ord: 22 768

VEILEDER

Kristian Mjåland (hovedveileder) og Sivert Skålvoll Urstad (biveileder)

Universitetet i Agder, 2022

Fakultet for samfunnsvitenskap

Institutt for sosiologi og sosialt arbeid

Forord

Endelig i mål. Jeg klarte å dra det i havn. Det er det mange som fortjener en takk for. Først og fremst vil jeg takke veilederne mine, Kristian og Sivert, som har gjort en helt uvurderlig jobb! Dere har kjempet for meg og heiet på meg hele veien, og gitt så utrolig mye av dere selv gjennom hele prosessen. Både deres faglige veiledning og moralske støtte har vært helt essensielt. Kristian: Jeg er utrolig takknemlig for at du ville veilede meg på denne oppgaven. Jeg har lært så mye av deg og dine faglige innspill, og ditt engasjement har jeg virkelig satt pris på! Sivert: Tusen takk for at du også ville bli en del av dette lille teamet. Dine innspill har virkelig vært verdifulle. Prosjektet har vært krevende på mange måte, og uten deres bidrag, samarbeid og engasjement hadde jeg aldri kommet i mål.

Jeg vil også rette en stor takk til alle respondentene i prosjektet mitt. Det hadde ikke vært mulig å gjennomføre prosjektet hvis ikke dere villig ville dele deres erfaringer, så tusen takk! Og tusen takk til fengselet som tok imot meg. Både innsatte og ansatte viste meg stor gjestfrihet og engasjement for prosjektet, og delte villig av sin kunnskap og sine erfaringer.

Avslutningsvis vil jeg takke familie og venner. Mamma og pappa: Dere har gjennom hele utdanningen min motivert, inspirert og heiet på meg, og jeg har alltid kunne stole på at dere stiller opp og hjelper til med det dere kan. Takk! Vebjørn: Takk for det forbildet du alltid har vært, det har pushet meg det lille ekstra. Jeg hadde ikke kommet like langt uten. Kompisgjengen: Takk for alle timene på klatresenteret og i turnhallen, dere har vært min tilflukt når jeg trengte en pause. Og ikke minst, gymnastene på turn kvinner i Kristiansands Turnforening: Dere er min daglige motivasjon. Jeg elsker å følge dere både på de gode og dårlige dagene, og jeg er beæret som har fått lov til å følge dere på reisen deres!

Alt makter jeg i ham som gjør meg sterk

(Filipperne 4.13)

Karianne Jokstad

Kristiansand, juni 2022

Sammendrag

Denne masteroppgaven er et kvantitativt forskningsprosjekt hvor jeg studerer innsattes opplevelser av rehabilitering i norske fengsler. Prosjektet er basert på problemstillingen «*Hvordan opplever innsatte rehabiliteringstilbudene i et norsk høysikkerhetsfengsel?*». Hensikten med prosjektet er å belyse tematikken fra de innsattes perspektiv, siden det er de innsatte som faktisk møter og erfarer rehabiliteringstilbudene i fengselet. Spørreundersøkelsen ble gjennomført i et høysikkerhetsfengsel i Norge, og alle som var til stede i fengselet den aktuelle dagen fikk tilbud om å delta. Det var i alt 66 respondenter som samtykket til å delta og fylte ut spørreundersøkelsen.

Spørreundersøkelsen utarbeidet jeg selv. Den besto av 43 påstander om fangenes opplevelse av rehabilitering som de skulle ta stilling til, pluss noen bakgrunnsspørsmål og noen generelle spørsmål om rehabilitering. Påstandene var basert på fire sentrale teoretiske diskusjoner om rehabilitering i fengsler, nemlig den firedelte typologien av rehabiliteringsbegrepet til McNeill (McNeill, 2012), ulike teorier om paternalisme (Barker, 2013; Smith & Ugelvik, 2017), Ben Crewes konsept om 'tetthet' (Crewe, 2011; 2015) og betydningen av aktørskap (Gjeruldsen & Jensen, 2021). Hensikten var å undersøke hvordan fangene opplevde de ulike dimensjonene av rehabilitering, om fangene opplevde fengselets rehabiliteringsarbeid som paternalistisk og kontrollerende, og om de opplevde seg selv som aktive eller passive i egen endringsprosess.

McNeill viser til at rehabilitering handler om mer enn en indre endringsprosess hos individet, og selv om rehabiliteringen i norske fengsler har fått mye oppmerksomhet, både nasjonalt og internasjonalt, og blir ansett for å være blant de beste systemene i verden (Meld. St. 39 (2020-2021)), er det viet lite oppmerksomhet mot de ulike aspektene ved rehabiliteringen i de norske fengslene. Undersøkelsen min viser at flestparten av fangene er redd for å møte rettslige eller praktiske hindringer når de slipper ut av fengselet, de opplever å ha mistet sosial anseelse og sitt sosiale nettverk da de ble fengslet og de føler seg ikke som et verdsatt medlem av samfunnet. I tillegg viser undersøkelsen at fangene ikke opplever fengselet som paternalistisk og kontrollerende i den graden tidligere forskning har hevdet (jf. Mjåland, 2015; Rotman, 1986; Smith & Ugelvik, 2017). Fangene opplever i liten grad at fengselet forsøker å endre hvem de er, eller at de selv er passive, mens fengselet er den aktive parten i rehabiliteringsprosessen. Tvert imot opplever de seg selv som svært aktive og delaktige i egen

endringsprosess, og vektlegger betydningen av aktørskap i stor grad. Tetthetsbegrepet til Crewe gir derimot lite mening i denne konteksten. Fangene opplever ikke at fengselet pakker dem inn i krav og forventninger om rehabilitering. De uttrykker heller et savn etter flere og bedre tiltak og tilbud for å jobbe med seg selv.

Innholdsfortegnelse

Forord	2
Sammendrag	3
Tabell- og figurliste	7
1.0 Introduksjon	8
1.1 <i>Mitt møte med fangene</i>	8
1.2 <i>Presentasjon av tema, formål og problemstilling</i>	8
1.3 <i>Kontekstualisering</i>	11
1.3.1 <i>Sentrale prinsipper for straff og straffegjennomføring i Norge</i>	11
1.3.2 <i>Nordisk eksepsjonalisme</i>	12
1.4 <i>Disposisjon for oppgaven</i>	15
2.0 Teori	16
2.1 <i>McNeills firedelte typologi</i>	16
<i>Psykologisk rehabilitering</i>	16
<i>Rettslig rehabilitering</i>	17
<i>Moralsk rehabilitering</i>	18
<i>Sosial rehabilitering</i>	18
2.2 <i>Paternalisme</i>	19
2.3 <i>'Tetthet'</i>	24
2.4 <i>Betjent-fange-relasjoner</i>	27
2.5 <i>Aktørskap</i>	28
2.6 <i>Oppsummering</i>	31
3.0 Metode	32
3.1 <i>Utarbeidelse av spørreskjema</i>	32
3.2 <i>Rekruttering og gjennomføring</i>	33
3.3 <i>Datamaterialet</i>	35
3.4 <i>Operasjonalisering</i>	37
3.5 <i>Prosjektets reliabilitet og validitet</i>	38
3.6 <i>Statistiske metoder</i>	40
3.6.1 <i>Deskriptive analyser</i>	40
3.6.2 <i>Regresjonsanalyse</i>	40
4.0 Analyser og drøfting av resultater	44
4.1 <i>Deltakelse på, og tilfredshet med, rehabiliteringstilbudet i fengselet</i>	44
4.2 <i>Rettslig, moralsk og sosial rehabilitering</i>	46
<i>Rettslig rehabilitering</i>	46

<i>Moralsk rehabilitering</i>	49
<i>Sosial rehabilitering</i>	50
<i>4.3 Paternalisme</i>	53
<i>4.4 'Tetthet'</i>	55
<i>4.5 Relasjoner og legitimitet</i>	56
<i>4.6 Aktørskap</i>	63
<i>4.7 Førstegangssoner og fengslingslengde som forklaringsvariabler</i>	64
5.0 Avsluttende diskusjon	67
Litteraturliste	70
Vedlegg 1 – Spørreskjema	74
Vedlegg 2 – Informasjonsskriv	83
Vedlegg 3 – Samtykkeerklæring	86
Vedlegg 4 – Godkjenning fra Kriminalomsorgen	87
Vedlegg 5 – Godkjenning fra NSD	91

Tabell- og figurliste

Figur 1: Respondentenes deltakelse på de ulike rehabiliteringstilbudene	44
Figur 2: Respondentenes tilfredshet med rehabiliteringstilbudet	45
Figur 3: Personer respondentene mener er viktige for rehabiliteringen	58
Tabell 1: Respondentenes fordeling på bakgrunnsvariablene	36
Tabell 2: Respondentenes svar på spørsmål om rettslig rehabilitering.....	47
Tabell 3: Regresjonsmodell rettslig rehabilitering.....	48
Tabell 4: Respondentenes svar på spørsmål om moralsk rehabilitering.....	49
Tabell 5: Respondentenes svar på spørsmål om sosial rehabilitering.....	51
Tabell 6: Regresjonsmodell sosial rehabilitering.....	52
Tabell 7: Respondentenes svar på spørsmål om paternalisme	53
Tabell 8: Regresjonsmodell paternalisme.....	54
Tabell 9: Respondentenes svar på spørsmål om tightness	56
Tabell 10: Respondentenes svar på spørsmål om trygghet og relasjoner	57
Tabell 11: Regresjonsmodell trygghet og relasjoner.....	59
Tabell 12: Respondentenes svar på spørsmål om legitimitet	60
Tabell 13: Regresjonsmodell legitimitet.....	62
Tabell 14: Respondentenes svar på spørsmål om aktørskap.....	63

1.0 Introduksjon

1.1 Mitt møte med fangene

Vi sitter inne på kontoret til fengselets sosialrådgivere. Sammen med meg sitter veilederen min og en ansatt fra fengslet. Vi drikker kaffe og småprater om løst og fast. Når kaffekoppene er tomme, beveger vi oss ut og opp trappen til vaktrommet. Jeg kjenner at jeg er spent, men det er en god spenning. Jeg er spent på hva fangene vil si, hva de vil fortelle meg. Og så er jeg spent på hvordan de vil ta meg imot. Oppe på vaktrommet står det noen betjenter og smiler til meg i det vi kommer opp. Vi bli stående å småprate litt med betjentene før vi går videre. En av de ansatte låser opp døren til en av boenhetene og vi går inn. Når jeg kommer inn ser jeg åtte menn. Noen sitter i sofaen og ser på TV, noen lager mat og noen sitter og spiller kort. Alle snur seg og ser på oss i det vi kommer inn døra. En av dem spør om jeg var hun forskeren som skulle komme og undersøke rehabiliteringen. «Ja» svarer jeg. Jeg tar frem ett av spørreskjemaene, forklarer hva prosjektet handler om, og spør om det er noen av dem som har lyst til å delta. Nesten alle vil! Jeg deler ut spørreskjemaer, pinner og en liten sjokoladepåse til de som vil være med. Noen av fangene går og setter seg i sofaen for å svare på undersøkelsen, andre setter seg ved bordet, mens noen tar den med på cella. Jeg trekker ut en stol og setter meg ved bordet for å vente. Det tar ikke lang tid før jeg kommer i prat med to av fangene. De forteller ivrig om fengselet og rehabiliteringen slik de opplever det. De forteller at fengselet er stort og flott og moderne, men at rehabilitering, det finnes det ikke noe av i fengselet.

1.2 Presentasjon av tema, formål og problemstilling

En viktig del av straffegjennomføringen i Norge handler om å forhindre at den løslatte fangen skal falle tilbake til kriminell atferd, samt bedre deres integrering i samfunnet etter løslatelsen (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 7). I straffegjennomføringsloven står det:

Straffen skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen, som motvirker nye straffbare handlinger, som er betryggende for samfunnet og som innenfor disse rammene sikrer de innsatte tilfredsstillende forhold. Det skal gis tilbud om gjenopprettende prosess under straffegjennomføringen.

(Straffegjennomføringsloven, 2001, § 2)

Her kommer det frem hvordan rehabilitering er et sentralt formål med straffegjennomføringen i Norge, og hvordan rehabilitering har til hensikt å forhindre nye straffbare handlinger i fremtiden, samt å trygge samfunnet. Da blir det rehabiliterende arbeidet i fengsel særlig viktig. De nordiske landene har lenge blitt ansett som eksepsjonelt gode når det kommer til straffegjennomføring og rehabilitering (Lappi-Seppälä, 2012; Pratt & Eriksson, 2013), og tilbakefallsstatistikken i de nordiske landene er relativt lav (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 9). I Norge er det bare 1 av 5 løslatte fanger som får en ny dom innen to år etter løslatelse (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 9). På grunn av rehabiliteringens sentrale rolle i den norske straffegjennomføringen, og på grunn av den internasjonale anerkjennelsen som Norge har fått for sitt rehabiliterende arbeid i fengsel mener jeg det er både relevant og interessant å studere dette nærmere, og jeg vil undersøke hvordan rehabiliteringen oppleves fra et fangeperspektiv.

På bakgrunn av dette har jeg valgt problemstillingen: *Hvordan opplever innsatte rehabiliteringstilbudene i et norsk høysikkerhetsfengsel?*

Jeg har valgt å formulere en forholdsvis bred problemstilling, men vil avgrense den videre og særlig fokusere på fire sentrale teoretiske diskusjoner på feltet, nemlig den firedelte typologien av rehabiliteringsbegrepet til McNeill, teorier om paternalisme, Ben Crewes tetthetsbegrep og betydningen av aktørskap. En kort introduksjon av disse diskusjonene, samt deres betydning for oppgaven og problemstillingen presenteres nedenfor. I teorikapittelet vil jeg gå nærmere inn på hver enkelt diskusjon.

Den firedelte typologien av rehabiliteringsbegrepet til McNeill (2012) er et resultat av at begrepet *rehabilitering* har blitt forstått og brukt ulikt av ulike forskere, politikere og praktikere (Raynor & Robinson, 2009; Ward & Maruna, 2007). McNeill gjør et poeng ut av at rehabilitering ikke bare dreier seg om å behandle eller endre den domfelte, men også om den domfeltes formelle og uformelle reintegrasjon i samfunnet (McNeill, 2012). Han deler rehabiliteringen inn i fire dimensjoner: Psykologisk rehabilitering, rettslig rehabilitering, moralsk rehabilitering og sosial rehabilitering (McNeill, 2012). I prosjektet mitt vil jeg undersøke hvordan fangene opplever disse ulike dimensjonene i rehabiliteringsarbeidet i fengselet.

De nordiske fengselssystemene har fått mye oppmerksomhet i internasjonal forskning for å være eksepsjonelt humane, og for å ha et stort fokus på rehabilitering (Pratt, 2008; Smith &

Ugelvik, 2017). Samtidig peker noe av litteraturen på hvordan disse systemene har en paternalistisk side ved seg, og beskriver systemer som i stor grad er preget av kontroll (Barker, 2013; Smith & Ugelvik, 2017). Det store fokuset på rehabilitering i de nordiske fengselssystemene kan være problematisk fordi det ligger en paternalistisk tanke i bunnen, og rehabiliteringsarbeidet kan bli ansett som er moralsk problem dersom det dreier seg om å behandle og «fikse» fangene i den forstand at fengselet forsøker å tvinge mennesker til å endre seg (McNeill, 2012, s. 6). Jeg ønsker å undersøke om fangene i et norsk høysikkerhetsfengsel opplever rehabiliteringsarbeidet som paternalistisk og kontrollerende, slik mye av forskningen beskriver.

Ben Crewe utviklet begrepet *tightness*, eller ‘tettthet’, som en del av et analytisk rammeverk for å undersøke og forstå hvordan det oppleves å sitte i fengsel (Crewe, 2011; 2015). Han beskriver hvordan det moderne fengselet har skiftet fokus fra det autoritære og disiplinerende, til det rehabiliterende og selvregulerende (Crewe, 2007; 2009). I et forsøk på å gjøre straffegjennomføringen mer human skulle maktutøvelsen i fengselet bli mindre rigid og autoritær, og fangene skulle i større grad stå ansvarlig selv for å drive med endringsarbeid (Crewe, 2007; 2009). Men Crewe (2007; 2009) observerer at flere av fangene ikke nødvendigvis beskriver dette skiftet som en mer human måte å drive straffegjennomføring på. I stedet opplever de at grepet fengselet har om livene deres er altomfattende, kontrollerende og uforutsigbart (Crewe, 2009; 2011). Men Crewe gjennomførte sin studie i et engelsk høysikkerhetsfengsel, jeg ønsker å undersøke i hvilken grad det gir mening å snakke om ‘tettthet’ i en norsk kontekst?

Det siste temaet jeg kommer til å fokusere på i denne oppgaven er aktørskap (Gjeruldsen & Jensen, 2021). Fangene legger vekt på viljen og evnen til å ta et aktivt valg og ta kontroll over eget liv, fremfor det arbeidet fengselet gjør, for å klare å leve et lovlydig liv etter soning (Gjeruldsen & Jensen, 2021; Lundeberg & Mjåland, 2016). Derfor ønsker jeg å undersøke hvordan fangene i et norsk høysikkerhetsfengsel vektlegger betydningen av aktørskap i egen rehabiliteringsprosess.

For å undersøke og svare på problemstillingen min har jeg utarbeidet en kvantitativ spørreundersøkelse med en rekke spørsmål om fangenes opplevelser av rehabilitering i fengselet. Spørsmålene er hovedsakelig basert på de fire teoretiske diskusjonene. I tillegg stilte jeg noen spørsmål om fangenes relasjoner til hverandre og til de ansatte, siden disse

relasjonene kan ha betydning for rehabiliteringen deres, og for deres vurdering av fengselet. 66 innsatte i et norsk høysikkerhetsfengsel svarte anonymt på undersøkelsen, og basert på disse svarene har jeg gjort noen enkle deskriptive analyser for å beskrive fangenes opplevelser, samt noen regresjonsanalyser for å undersøke sammenhenger mellom opplevelsene og bakgrunnsvariablene.

1.3 Kontekstualisering

Rehabilitering i fengsel har i lang tid vært et tema for diskusjon. Diskusjonene har i stor grad dreid seg om hva rehabilitering innebærer, og hvordan det virker (og ikke virker) (Ward & Maruna, 2007; McNeill, 2012). Det er uklart hva som ligger i begrepet rehabilitering, men det har ofte blitt brukt til å beskrive en salgs normativ behandling av innsatte i et forsøk på å forme de til fremtidige lovlydige samfunnsborgere (Ward & Maruna, 2007). På den måten kan man risikere å gjøre fangene passive i egen endringsprosess og utsette dem for svært paternalistiske intervensjoner. McNeill (2012) kritiserer også at en slik ren psykologisk forståelse av begrepet for å ikke være tilstrekkelig, og at det begrenser fangenes mulighet for en vellykket reintegrasjon i samfunnet. Han foreslår derfor å utvide forståelsen av begrepet slik at det omfavner både den psykologiske rehabiliteringen, den rettslige rehabiliteringen, den moralske rehabiliteringen og den sosiale rehabiliteringen.

1.3.1 Sentrale prinsipper for straff og straffegjennomføring i Norge

Som jeg allerede har vært inne på er formålet med straff og straffegjennomføring i Norge å trygge samfunnet, bekjempe kriminalitet og redusere tilbakefall til kriminalitet etter løslatelse (Meld. St. 39 (2020-2021)). Rehabilitering og tilbakeføring i samfunnet står altså svært sentralt i den norske kriminalomsorgen: «Gjennomføring av straff og tilbakeføring til samfunnet skal legge til rette for at domfelte får en reell mulighet til å leve et liv uten kriminalitet» (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 16). Staten har et særlig ansvar for å beskytte innbyggerne sine (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 5), men det handler ikke nødvendigvis bare om å ekskludere lovbrøttere fra samfunnet, men også om å forberede dem på et liv i frihet etter soning og forhindre at de begår ny kriminalitet i fremtiden (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 14). Samarbeid og koordinasjon på tvers av etater og institusjoner, samt kunnskaps- og forskningsbasert drift, blir fremhevet som særlig viktig for å oppnå disse målene. Stortingsmelding 39 (2020-2021) (heretter *kriminalomsorgsmeldingen*) peker på at måten fengselsstraffen gjennomføres på i Norge i stor grad virker rehabiliterende, og trekker

blant annet frem at andelen løslatte som får en ny fengselsdom innen to år ligger på rundt 20 %, noe som er relativt lavt i forhold til de fleste andre land (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 9).

Samtidig trekker kriminalomsorgsmeldingen frem en rekke prinsipper som bidrar til å sikre de innsatte tilfredsstillende forhold og sørge for vellykket tilbakeføring i samfunnet etter endt soning. *Rettighetsprinsippet* innebærer at fengselsstraff kun skal medføre frihetsberøvelse, og de innsatte skal ikke miste borgerrettighetene sine (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 14).

Nærhetsprinsippet, altså at den domfelte skal, så langt det lar seg gjøre, få sone straffen sin så nær hjemkommunen sin som mulig, skal sørge for å legge til rette for at han eller hun kan opprettholde kontakt med familie og nærmiljø (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 15).

Normalitetsprinsippet, som går ut på at fengselstilværelsen skal være så lik som mulig livet på utsiden av fengselet, står særlig sterkt, og fangene må i stor grad ta hånd om sin egen økonomi, lage mat, vaske klær, rydde og vaske cella, og gå på jobb eller skole hver dag (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 15). Gjennom normalitetsprinsippet søker man at de innsatte får utviklet og forbedret de nødvendige ferdighetene for å mestre hverdagslivet ute i samfunnet, og gjennom samhandling med andre innsatte får de trene på sosiale ferdigheter (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 15). *Prinsippet om progresjon* står også sentralt, og det innebærer at rammene rundt den domfelte blir mindre strenge og den domfelte får gradvis mer frihet jo nærmere tidspunktet for løslatelse man kommer (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 15). På den måten skal den domfelte lettere kunne tilpasse seg livet etter soning.

1.3.2 Nordisk eksepsjonalisme

Den *nordiske eksepsjonalismen* har vært en stor diskusjon innen både norsk, nordisk og internasjonal fengselsforskning de siste 10-15 årene (Mjåland, 2015, s. 28), og selv om nordisk eksepsjonalisme ikke bare dreier seg om rehabilitering, blir det fremhevet at de nordiske landene i større grad enn mange andre vestlige land lykkes med rehabiliteringsarbeidet (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 9), og det vil derfor være relevant å se nærmere på den nordiske eksepsjonalismen. John Pratt introduserte begrepet om nordisk eksepsjonalisme i 2008, og han hevder at de nordiske landene skiller seg ut fra resten av den vestlige verden ved at de har en mindre repressiv fengselspolitikk (Mjåland, 2015, s. 28-29). Fangetallene er lavere og fengselsforholdene mer humane (Mjåland, 2015, s. 29; Pratt, 2008). Fengslene i de nordiske landene er mindre, relasjonene mellom betjenter og fanger er i større grad preget av tillit og respekt, de materielle forholdene er bedre, de ansatte (særlig

betjentene) har lengre utdanning og opplæring, og de nordiske fengslene tilbyr i større grad mer meningsfulle arbeids- og utdanningstilbud til de innsatte (Mjåland, 2015, s. 29). Selv om slike eksepsjonelle forhold kanskje ikke fjerner de frustrasjonene og lidelsene man opplever ved å sitte i fengsel, mener Pratt at de i det minste vil bli redusert (2008, s. 124). Pratt mener at eksepsjonalismen i de nordiske fengselsregimene stammer fra egalitarisme, små klasseforskjeller og sterke velferdsstater i Norden (Mjåland, 2015, s. 29). I velferdsstaten er det ingen som skal få fordeler på andres bekostning, og behovet for dramatisk og symbolsk straff for å bekrefte overklassens makt reduseres i de egalitære samfunnene. Med store krigerske naboer rundt seg (som for eksempel Tyskland og Russland) har trygghet vært viktig for innbyggerne i Norden opp gjennom historien, og dermed har de hatt lite imot stor statlig involvering, så lenge staten i gjengjeld kan tilby innbyggerne denne tryggheten (Pratt, 2008, s. 127).

Men Pratt sin beskrivelse av den nordiske eksepsjonalismen har møtt kritikk fra andre fengselsforskere (Mjåland, 2015, s. 29). Kritikken baserer seg i stor grad på repressive og inhumane trekk ved de nordiske fengslene, som i stor grad er underkommunisert i Pratt sine analyser (Mjåland, 2015, s. 29-30). Peter Scharff Smith peker for eksempel på at Pratt ikke har tatt hensyn til de mer undertrykkende elementene i den nordiske fengselspolitikken, som omfattende bruk av varetektsfengsling (fengsling uten dom) og isolasjon (Mjåland, 2015, s. 29), og Victor Shammis viser til at fangene opplever lidelser også i et «eksepsjonelt» åpent fengsel i Norge, dog på andre måter enn i de tradisjonelle fengslene (Mjåland, 2015, s. 30). Vanessa Barker (2013) mener at de nordiske strafferegimene er *Janus-faced*, altså at de har to ansikter. På den ene siden er strafferegimene milde og godartet, på samme måte som Pratt snakker om den nordiske eksepsjonalismen, men på den andre siden hevder Barker at nordiske fengsler også er påtrengende, disiplinerende og undertrykkende. Hun bruker Sverige som eksempel og viser blant annet til bruken av isolasjon under varetektsfengsling, overrepresentasjon av utenlandske statsborgere på innsiden av murene, returpraksisen av asylsøkere som har fått avslag, samt utvisning av kriminelle utlendinger, tvangsbehandling av rus- og alkoholmisbrukere og fengsling av rusbrukere (Mjåland, 2015, s. 29). Dette paradokset mener Barker at ikke har kommet godt nok frem i lyset av diskusjonene om den nordiske eksepsjonalismen (Mjåland, 2015, s. 29-30). Den svenske velferdsstaten baseres på et konsept de kaller for *Folkhemmet*, et sted det er plass til alle (Barker, 2013, s. 8). Gjennom staten har alle tilgang på helsetjenester, pensjonsfordeler, utdanning, arbeidsledighetsforsikring, uføretrygd og foreldrepermisjon eller sykefravær når man trenger

det. Staten beskytter innbyggerne mot uforutsette og/eller negative effekter av markedet, og det er ingen som skal oppnå fordeler på andres bekostning. Men Barker påpeker at det vil være grunnleggende feil å anse Sverige som sosialistisk (slik Pratt gjør), og hun hevder at velferdsstaten heller bare er en måte å frigjøre borgerne fra å være avhengig av hverandre, øke deres materielle velstand og deres følelse av trygghet og sikkerhet (Mjåland, 2015, s. 29-30). Sagt på en annen måte, så sikrer Sverige «frihet gjennom staten heller enn frihet fra staten» (Barker, 2013, s. 11, fritt oversatt), men dette gjør individuelle rettigheter mer sårbare og mindre beskyttet. Barker impliserer at individuelle rettigheter står svakere i de nordiske landene, og hun peker på at det derfor kan være mer forståelig at kollektive interesser trumfer de individuelle rettighetene (Barker, 2013). Siden et sentralt mål med straffegjennomføringen i disse landene er å forhindre tilbakefall til kriminell atferd, og de kollektive interessene står så sterkt, blir rehabiliteringsarbeidet i fengslene i større grad preget av paternalisme og kontroll.

Noe annet Pratt har utelatt fra sin teori om den nordiske eksepsjonalismen er granskingen og kritikken som de nordiske landene har fått fra ulike internasjonale tilsynsutvalg (Barker, 2013, s. 14-15). For eksempel har Europarådets torturovervåkingskomité uttrykt flere bekymringer ved sine tilsyn av ulike institusjoner, som fengsler, politiets varetekt, asylmottak, psykiatriske fasiliteter, barnehjem og lignende.

Barker presenterer de mest undertrykkende karakteristikkene til et av de mildeste og mest humane strafferegimene i verden, og selv om dette alene ikke maler et nøyaktig bilde av de nordiske strafferegimene mener hun likevel at det er nødvendig å trekke frem, blant annet fordi man ikke skal feie under teppe at slik undertrykking foregår side om side med noen av de mest idealistiske fengselsordningene i verden (Barker, 2013, s. 19). Man er nødt til å ta høyde for dualiteten i de nordiske strafferegimene for å fullt ut å forstå dem.

Den nordiske eksepsjonalismen tar utgangspunkt i hvordan de nordiske landene har mer humane og mindre repressive fengsler enn i mange andre vestlige land (Pratt, 2008), og de nordiske landene lykkes i større grad med rehabiliteringsarbeidet (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 9). Til tross for den internasjonale anerkjennelsen har de også blitt kritisert for å være påtrengende, disiplinierende og undertrykkende, og for å være preget av paternalisme og kontroll (Barker, 2013). Men Barker sin forskning er teoretisk, og hun tar utgangspunkt i noen

enkelte eksempler. Derfor vil det være spennende å undersøke dette empirisk, med utgangspunkt i fangenes perspektiver og opplevelser.

1.4 Disposisjon for oppgaven

I den neste delen av oppgaven vil jeg ta et dypdykk og se nærmere på hver av de fire store teoretiske diskusjonene jeg har basert undersøkelsen min på. Først vil jeg greie ut om McNeills firedelte typologi av rehabiliteringsbegrepet for å bruke denne til å videre studere de ulike aspektene ved rehabiliteringen i norske fengsler. Videre tar jeg for meg de teoretiske diskusjonene rundt paternalismebegrepet og forsøke å se de innsattes erfaringer av rehabilitering i lys av disse diskusjonene. Jeg vil studere hva Crewe legger i begrepet 'tetthet' og undersøke i hvilken grad dette gir mening i en norsk kontekst. Til slutt vil jeg se nærmere på aktørskap og se i hvilken grad de innsatte vurderer seg selv eller fengselets rehabiliterende arbeid som viktigst i rehabiliteringsprosessen.

2.0 Teori

I denne delen av oppgaven vil jeg greie ut de sentrale teoretiske diskusjonene som jeg har basert spørreundersøkelsen og problemstillingen min på. Jeg har valgt ut teori som er relevant for å belyse ulike sider ved rehabiliteringsarbeid i fengsler, og som dermed kan knyttes opp til forskningen jeg har gjort i forbindelse med dette prosjektet. Særlig relevant er McNeills utvidete forståelse av rehabiliteringsbegrepet og diskusjonene om paternalisme, 'tetthet' og aktørskap. I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for hva tidligere forskning kan fortelle om disse fenomenene, for så senere i oppgaven å se det empiriske materialet mitt i lys av teorien, og drøfte resultatene opp mot problemstillingen.

2.1 McNeills firedelte typologi

Fergus McNeill (2012) poengterer at det er et for stort fokus på den såkalte *psykologiske*, eller *personlige*, rehabiliteringen. Han mener at rehabilitering handler om mer enn bare indre endring hos individet, og han deler begrepet inn i fire dimensjoner: Psykologisk (senere kalt personlig) rehabilitering, rettslig rehabilitering, moralsk rehabilitering og sosial rehabilitering. De fire dimensjonene er delvis overlappende og ikke uavhengige av hverandre. McNeill (2012) mener det er essensielt å brette ut og studere hva rehabiliteringsbegrepet egentlig handler om siden faglitteraturen har en tendens til å blande sammen begrepet rehabilitering med psykologi-inspirerte behandlingsprogrammer. Slike psykologi-inspirerte programmer kan være en naturlig del av den psykologiske dimensjonen av rehabilitering, men en slik forståelse av konseptet er ikke alene tilstrekkelig alene til å fange opp alle aspektene ved rehabilitering (McNeill, 2012). I dette delkapitlet kommer jeg til å ta for meg de ulike dimensjonene i McNeill sin typologi og studere de nærmere. Jeg baserer meg hovedsakelig på McNeills egen artikkel fra 2012 hvor han introduserer typologien, og på en bok han senere skrev sammen med Lol Burke og Steve Collett hvor de går nærmere inn på hver av de fire dimensjonene.

Psykologisk rehabilitering

Psykologisk rehabilitering handler om indre endringer hos den straffedømte (McNeill, 2012, s. 14), og inkluderer all innsats for å endre den innsatte (Burke m.fl., 2019, s. 13). Psykologisk rehabilitering handler ikke om at fengselet skal «fikse» fangen, men at fengselet skal hjelpe fangen med å bevege seg i ønsket retning (Burke m.fl., 2019, s. 79). For eksempel kan

fengselet hjelpe fangen med å utvikle nye ferdigheter og teknikker for å styre unna, eller ut av, trøbbel.

Når McNeill utvikler typologien sin i 2012 bruker han begrepet *psykologisk rehabilitering*, men i senere tid har han argumentert for at begrepet *personlig rehabilitering* kan være en mer presis variant (Burke m.fl., 2019, s. 57). Med begrepet personlig rehabilitering henviser han til at det ikke står noen krav til ekspertise eller spesielle teknikker for at den domfelte skal gjennomgå en form for personlig forandring, og det kan redusere assosiasjonene til en form for medisinsk behandling. Psykologisk, eller personlig, rehabilitering omfatter alle aspektene i utviklingen mot å avstå fra kriminalitet, og inkluderer blant annet utdanning, å kutte kontakt med tidligere kriminelle nettverk eller å endre prioriteringene sine (Burke m.fl., 2019, s. 58).

Rettslig rehabilitering

Rettslig rehabilitering knyttes til det faktum at det ikke er tilstrekkelig med en evne til å endre seg selv dersom det vil være praktiske eller rettslige barrierer som hindrer reintegrasjon i samfunnet etter endt soning (McNeill, 2012, s. 14). Rettslig rehabilitering handler altså i stor grad om at den løslate fangen skal få tilbake sine medborgerlige rettigheter og plikter. Denne formen for rehabilitering retter seg mot å formelt inkludere den domfelte i samfunnet igjen etter løslatelse, og det kan for eksempel være å begrense dommens ekskluderende effekt fra det formelle medborgerskapet eller å slette eller forsegle rullebladet (Burke m.fl., 2019, s. 13). Et kriminelt rulleblad kan begrense, eller i verste fall forhindre, muligheten til å ta avstand fra kriminalitet, dersom det for eksempel forhindrer den domfelte i å få jobb (Burke m.fl., 2019, s. 87). Dersom en person står overfor en rettssak, kan tidligere domfellelser spille negativt inn i vurderingen av handlingens alvorlighetsgrad, og dermed påvirke personens straff eller dom. Burke m.fl. mener at som en del av den rettslige rehabiliteringen bør en slik praksis begrenses (2019, s. 103).

Fengselsinnsatte er som regel ikke de som har den mest fordelaktige posisjonen i samfunnet fra før, noe som kan gjenspeile seg i deres tilgang på retts hjelp, kvaliteten på deres juridiske representasjon og lignende, som igjen kan forverre deres sosiale og økonomiske urettferdighet, og Burke m.fl. understreker derfor den rettslige rehabiliteringens betydning (Burke m.fl., 2019, s. 85).

Rettslig rehabilitering kan ikke skilles fra moralsk og sosial rehabilitering (Burke m.fl., 2019, s. 115). Den domfelte må for eksempel «gjøre opp for seg» for å kunne gjenopprette sin formelle status som likestilt samfunnsborger.

Moralsk rehabilitering

Moralsk rehabilitering tar for seg konseptet om å «gjøre opp for seg» for å gjenopprette sin posisjon i samfunnet (McNeill, 2012, s. 15). Feilen i lovbruddet skal signaliseres gjennom dommen, og gjennom straffen skal den domfelte betalte tilbake den moralske gjelden sin. Gjennom psykologisk rehabilitering (som vil forhindre ny kriminalitet i fremtiden) kan fangen vise en vilje til å endre seg, noe som kan formidle en form for anger og unnskyldning, men det vil likevel i hovedsak bli ansett som en personlig prosess og ikke som en moralsk oppreisning (Burke m.fl., 2019, s. 13-14).

Emosjoner, følelser, og fangenes selvrefleksjoner rundt de handlingene de har gjort, er en sentral del av den moralske rehabiliteringen (Burke m.fl., 2019, s. 122). Det vil også være betydningsfullt om politikken og sivilsamfunnet vil anerkjenne og forstå urettferdigheten som arter seg gjennom sosial og økonomisk ulikhet, for på den måten i videre forstand forstå de moralske dimensjonene til kriminalitet og straff (Burke m.fl., 2019, s. 142).

Sosial rehabilitering

Sosial rehabilitering peker i hovedsak på hvordan den uformelle sosiale aksepten og anerkjennelsen også er essensiell for å bli reintegrert i samfunnet (McNeill, 2012, s. 15). Sosial rehabilitering er mindre opptatt av de formelle prosessene og barrierene: «Social rehabilitation is not something that the state itself can do or order or provide; rather it is a duty and function of civil society, but one that the state retains the duty to underwrite and support» (Burke m.fl., 2019, s. 14). Her ser man hvordan rehabilitering ikke bare handler om den domfelte og fengselet, men også om sivilsamfunnet og staten, og hvordan fengselet, sivilsamfunnet og staten samarbeider med fangene under og etter soning (Burke m.fl., 2019, s. 115). Burke m.fl. peker også på hvordan sosial rehabilitering må foregå på det lokale nivået, fordi det er i lokalsamfunnet mennesker lever og opplever (eller ikke opplever) en følelse av tilhørighet (Burke m.fl., 2019, s. 172). Sosial rehabilitering, eller reintegrasjon inn i den uformelle sosiale sfæren, kan være en lang prosess, en prosess som på ingen måte er ferdig

når fangen slipper ut av fengselet, men som fortsetter i tiden etter løslatelse (Burke m.fl., 2019, s. 162).

Sosial kapital kan bli forstått som en bank av ressurser bestående av gjensidig tillit som kan bidra positivt i ulike sosiale funksjoner, men domfelte har en tendens til å ha lavere, eller mindre legitim, sosial kapital enn resten av befolkningen (Burke m.fl., 2019, s. 151-152). Derfor vil en viktig del av rehabiliteringen være å sørge for at den domfelte får tilgang på (legitim) sosial kapital for eksempel gjennom arbeid (kolleger) og familie, og kanskje også distanserer seg fra tidligere illegitime sosiale nettverk, som for eksempel rusmisbrukere (Burke m.fl., 2019, s. 152). Men å utvikle (legitim) sosial kapital for en marginalisert og ekskludert gruppe som domfelte kan være utfordrende (Burke m.fl., 2019, s. 153). Fengsling og straff kan undergrave utviklingen av sosial kapital, og kan også i flere tilfeller redusere den, siden båndet til familien og samfunnet svekkes mens man sitter inne (Burke m.fl., 2019, s. 161).

En sentral del av den sosiale rehabiliteringen handler om at de innsatte får trene på å være aktive medborgere, men det byråkratiske fengselssystemet støtter seg i stor grad på struktur, regler og disiplin, og søker hovedsakelig etter innsatte som innretter seg etter systemet heller enn å behandle fangene som aktive samfunnsborgere som skal få praktisere sine plikter og rettigheter (Burke m.fl., 2019, s. 161).

Anslaget til McNeill er at rehabilitering ofte forstås som noe individuelt, personlig og psykologisk, og derfor ønsker jeg å undersøke hva fangene selv mener er det mest sentrale når det kommer til rehabilitering, og i hvilken grad de opplever at fengselet legger vekt på de ulike formene for rehabilitering i straffegjennomføringen. Typologien gjør det mulig å skille de ulike dimensjonene av rehabilitering fra hverandre og studere de ulike aspektene ved konseptet, men det er viet lite oppmerksomhet mot å studere de ulike dimensjonene av rehabilitering empirisk. Siden det ikke er gjort en slik undersøkelse av typologien basert på surveydata tidligere, mener jeg at prosjektet mitt kan bidra med å gi nyttig og interessant innsikt i fangenes opplevelser av rehabiliteringen i et norsk fengsel.

2.2 Paternalisme

Ordet rehabilitering representerer en oppfatning om at det finnes en «riktig måte» å leve på (Ward & Maruna, 2007, s. 2). Da vil det også si at det finnes feilaktige måter å leve på.

Mjåland peker på at enkelte fengselsansatte er kritiske til rehabiliteringsbegrepet fordi det impliserer at det er fengselet og de ansatte som er aktive i endringsarbeidet, mens fangene bare er passive mottakere (2015, s. 22). Foucault peker på at gjennom fengsling og rehabilitering er det ikke lenger bare de ulovlige, straffbare handlingene som dommeren dømmer, de dømmer også forbryterens vesen, «det forbryterske ved forbryteren» (Ugelvik, 2011, s. 64). Kriminalitet blir sett på som en slags defekt hos et menneske, og fengselets hensikt er å «fikse» denne defekten. Forbryterne stemples med visse karaktertrekk i et forsøk på å forklare forbrytelsene: «Han utøver vold fordi han er voldelig», og det er i like stor grad disse karaktertrekkene som dømmes, som selve handlingen (Foucault, 1999, s. 21). Deretter skal forbryteren, gjennom straffen, endres og «få lyst til» å endre seg selv og «føre et lovlydig liv» (Foucault, 1999, s. 22).

I analysene av den nordiske eksepsjonalismen har man ofte satt to idealtyper, eller modeller, av fengselssystemer opp mot hverandre: Et straffende system med høye fengselsrater og strenge regimer med lite fokus på rehabilitering, og et human og fremtidsrettet system med fokus på rehabilitering, støtte og inkludering (Smith & Ugelvik, 2017, s. 511-512). I analysene av ulike land har man forsøkt å plassere landenes fengselssystem innenfor den ene eller andre modellen. Smith og Ugelvik peker på at dersom det er noen fengselssystemer som kan passe inn under den sistnevnte modellen, må det være de nordiske, men de mener at det er behov for et mer komplekst analytisk rammeverk for å forstå de nordiske fengselssystemene (2017, s. 512). Derfor foreslår de en tredje modell: «The Big Mother penal welfare state model» (Smith & Ugelvik, 2017, s. 513). Denne modellen er påtrengende og intervensjonistisk i fangenes privatliv, og har et klart mål om at fengselsstraffen ikke bare skal straffe, men også rehabiliter og endre den domfelte. «Her embrace is simultaneously loving and forceful, and she both wants and knows what is best for you» (Smith & Ugelvik, 2017, s. 513). Når statsmaktene utøver en slik fengselspolitikk mot grupper av individer i samfunnet som i flere tilfeller allerede blir ansett som avvikende, kan det fremstå som bryskt og påtrengende, selv om ordningene skal være til fordel for dem. Modellen signaliserer en slags *moderlighet* i de nordiske fengselssystemene i måten de er både kjærlig og kontrollerende på. Ugelvik hevder at fengselets mandat til «å endre mennesker til det bedre» (2011, s. 83), et mandat som blant annet inkluderer rehabiliteringspraksiser som sikter på å forhindre kriminell atferd i fremtiden, er paternalistisk (2011, s. 94). Det sier noe om hvordan man *bør* oppføre seg. Han peker også på at det Foucault kaller for *hyrdemakt* står sterkt i det norske fengselssystemet (2011, s. 76). Med hyrdemakt menes kontinuerlig kontroll over

flokken (fangene), og hyrden vil det beste for flokken. Men i dette tilfellet foreligger det samtidig et paternalistisk element over maktrelasjonene: Det er noen andre, og ikke fangene selv, som vet hva som er best og som tar avgjørelser for å styre fangene i riktig retning (Ugelvik, 2011, s. 77). Paternalisme er ikke i seg selv negativt, men det blir problematisk når det systematisk blir tatt beslutninger på vegne av de innsatte, og de ikke føler seg inkludert i beslutningsprosessen (Smith & Ugelvik, 2017, s. 523).

Dersom man ser på kriminalitet som noe som kan behandles, på samme måte som en sykdom, gjennom rehabilitering, og at straffesystemet skal forberede fangene på livet etter soning, og gjenopprette medlemskapet deres i samfunnet, så vil ikke det foregå uten ringvirkninger (Pratt, 2008, s. 130). Når hensynet til den kollektive interessen (rehabilitering) står så sterkt kan det gå utover de individuelle menneskerettighetene til fangene (Pratt, 2008, s. 131). For eksempel har det opp gjennom historien blitt benyttet elektrisk sjokk i behandlingen av fanger (Pratt, 2008, s. 131). Med et for stort fokus på å redusere risiko og beskytte det offentlige kan det fort bli det lovlydige samfunnet som blir «klienten» i rehabiliteringsarbeidet, og ikke den straffedømte, mens den straffedømte blir et mer passivt objekt i en behandling utført av profesjonelle (McNeill, 2012, s. 8).

Edgardo Rotman påpeker at rehabilitering har blitt brukt av fengsler til å forlenge fengselsstraffer og til å dekke over svært påtrengende behandlingsmetoder, og at rehabilitering derfor kan bli ansett som noe som motarbeider individuelle rettigheter (Rotman, 1986, s. 1024). Han fremhever at rehabiliteringskonseptet kjennetegnes av to motstridende og ambivalente mål og hensikter: På den ene siden kan rehabilitering brukes for å rettferdiggjøre paternalistiske og disiplinerende statlige intervensjoner i fangenes liv, mens på den andre siden kan det sørge for fangenes individuelle rettigheter til rettferdige prosesser, fri tale i sin egen sak, rett til helsehjelp og religionsfrihet (Rotman, 1986, s. 1025). På bakgrunn av dette identifiserer han to modeller av rehabilitering, en autoritær og paternalistisk og en liberal og humanistisk (Rotman, 1986, s. 1025-1026). I den første modellen skal fangene undergå behandling i fengselet for at de skal adaptere et forhåndsbestemt tankemønster og atferd (Rotman, 1986, s. 1026). På den måten blir rehabilitering et verktøy staten tar i bruk for å endre fangene i den retningen de ønsker, uten hensyn til fangenes individuelle rettigheter. Den andre modellen derimot, ser for seg at endring kun kan skje gjennom initiativ og engasjement fra fangen, den bruker samtaler og dialog med fangene for å motivere endringsprosessen (Rotman, 1986, s. 1026). Fangene skal få muligheten til å endre retning på livet innenfor

trygge rammer, og fangene får beholde sin status som mennesker med rettigheter innenfor fengselsmurene. Rotman argumenterer for at rehabilitering må ansees som en rettighet og ikke myndighetenes styringsinstrument (1986, s. 1067). Rehabiliteringen skal ikke være autoritær. Det er ikke kriminalomsorgen som skal være den aktive parten og «fikse» fangene (Rotman, 1986). Selv om tvang kan være en betydelig, og kanskje naturlig, del av straff, så kan tvang uten samtykke når det kommer til rehabilitering bli et større etisk dilemma, siden rehabilitering har til hensikt å trenge inn i lovbrüterens indre verden og endre han eller henne (Burke m.fl., 2019, s. 9).

Det kan stilles spørsmål ved om fengselet som institusjon er det beste stedet for å drive med rehabiliterende arbeid (Smith & Ugelvik, 2017, s. 514). Kan, og bør, de samme ansatte drive både med håndhevelse av straff og sikkerhet, og rehabiliterende arbeid? Det kan være vanskelig å blande og balansere to så grunnleggende forskjellige forhold (Smith & Ugelvik, 2017, s. 515).

Selv om mye tidligere forskning har tydet på at fangene i norske fengsler opplever staten og fengslene som invaderende og påtrengende i arbeidet sitt, viser Ievins og Mjåland (2021) sitt forskningsarbeid noe annet. Ievins og Mjåland sammenlignet tilnærmingen til rehabilitering i England & Wales og i Norge. Analysene deres foregår langs to dimensjoner. Den første dimensjonen er mellom inkludering og ekskludering, mens den andre dimensjonen er McNeill sin firedelte typologi av rehabiliteringsbegrepet. I store deler av forskningslitteraturen i komparativ fengsels sosiologi beskrives inkludering og ekskludering både som en årsak, men også som en konsekvens av ulike fengselsregimer (Ievins & Mjåland, 2021, s. 455). Når kriminelle blir ansett som vanlige mennesker som alle andre, og kriminalitet blir håndtert som et sosialt, og ikke et individuelt problem, sikrer man i større grad at domfelte som blir løslatt lever under bedre individuelle og sosiale forhold, slik at de velger å avstå fra videre kriminalitet. Ekskluderende samfunn derimot, anser kriminelle i større grad som annerledes enn «vanlige mennesker», og straffesystemet fungerer på en måte som forsterker denne forskjellen. Forskjellen mellom inkluderende og ekskluderende samfunn kommer til uttrykk for eksempel gjennom fengselsrater og landets velferdsutgifter (Ievins & Mjåland, 2021, s. 455). Sosialdemokratiske stater tyr i større grad til velferdsordninger for å sikre inkludering, mens neoliberale stater i større grad tyr til rettssystemet. Men inkludering er ikke entydig positivt. Det kan for eksempel oppleves som svært påtrengende og invaderende og forsøke å endre fangene i en bestemt retning, mens ekskludering i større grad lar fangene få leve mer på

den måten de selv ønsker (Ievins & Mjåland, 2021, s. 456). Tiltak som settes i gang kan også fungere på en annen måte i praksis enn hva som var tenkt i utgangspunktet, noe som vil si at inkluderende tiltak kan fungere ekskluderende i praksis (Ievins & Mjåland, 2021, s. 456).

Seksuallovbruddsdømte er en gruppe innsatte som ofte pleier å oppleve eksklusjon både fra samfunnet og fra de andre innsatte, og etter løslatelse har de en tendens til å miste mange av sine borgerlige rettigheter og leve under svært strenge og kontrollerende rammer (Ievins & Mjåland, 2021, s. 457). Men forskningen til Ievins og Mjåland (2021) tyder på at den norske staten blandet seg relativt lite inn i privatlivet til de seksuallovbruddsdømte, både under og etter soning. I motsetning til i England & Wales, hvor de seksuallovbruddsdømte blir ansett som risikoobjekter som måtte kontrolleres av staten for å beskytte innbyggerne, og på den måten i stor grad blir ekskludert fra fellesskapet, blir de norske seksuallovbruddsdømte i større grad (i hvert fall formelt) inkludert i fellesskapet (Ievins & Mjåland, 2021, s. 466). I England & Wales trekkes det særlig frem hvordan det verbale språket som blir brukt om seksuallovbruddsdømte, hvordan de seksuallovbruddsdømte blir separert fra andre innsatte, hvordan de blir pålagt rettslige begrensninger etter løslatelsen og hvordan staten generelt er opptatt med å beskytte den øvrige befolkningen fungerer ekskluderende (Ievins & Mjåland, 2021, s. 466-468). I Norge opplever de seksuallovbruddsdømte i større grad at de fortsatt blir sett på som vanlige borgere både under og etter soning. De blir for eksempel ikke møtt med de samme rettslige begrensningene etter løslatelsen (Ievins & Mjåland, 2021, s. 470). Dette er et poeng som det ikke er gjort like godt rede for i beskrivelsene av de nordiske strafferegimene (Ievins & Mjåland, 2021, s. 475). Det kan tenkes at seksuallovbruddsdømte kunne vært de fangene hvor staten gikk mest bestemt inn for å «endre» og «kurere», men det viser seg at de istedenfor i stor grad får beholde sin individuelle autonomi. Likevel bør det presiseres at selv om den norske staten evner å formelt inkludere de løslatte fangene i samfunnet, har staten en begrenset evne til å motarbeide den sosiale ekskluderingen fra sivilsamfunnet (Ievins & Mjåland, 2021, s. 473).

Det meste av kritikken mot bruken av paternalisme i straffegjennomføring ligger på et historisk eller teoretisk nivå (Smith & Ugelvik, 2017; Pratt, 2008; Rotman, 1986). Smith og Ugelvik (2017) har utarbeidet en teoretisk modell for å beskrive de nordiske strafferegimene, og hvordan de er både kjærlige og kontrollerende på samme tid. Rotman (1986) argumenterer for at rehabilitering må ansees som en rettighet og ikke myndighetenes styringsinstrument, da det opp gjennom historien har blitt brukt til for eksempel å forlenge fengselsstraffer eller

dekke over påtrengende behandlingsmetoder. Pratt (2008) viser til et case for understreke hvordan hensynet til den kollektive interessen står sterkt i de nordiske landene, og at dette kan gå utover individuelle rettigheter. Men den empiriske studien til Ievnis og Mjåland (2021) viser at seksuallovbruddsdømte i Norge opplever staten som relativt lite påtrengende og invaderende i livene deres, både under og etter soning. Jeg mener derfor det er relevant å studere dette fenomenet nærmere empirisk. Ved å se på hvordan paternalisme oppleves fra et fangeperspektiv vil man kunne få verdifull innsikt i straffegjennomføring, noe jeg mener er både viktig og aktuelt.

2.3 'Tetthet'

Crewe kritiserer deler av fengselsforskningen for å studere fengslene fra utsiden, gjennom for eksempel fengselsrater og offisielle rapporter, for å beskrive maktutøvelse i det moderne fengselet og bedømme i hvilken grad de er humane eller harde (Crewe, 2015). Han introduserer derfor *tightness*, eller 'tetthet', som en av fire komponenter i et rammeverk for å på en bedre måte analysere hvordan det faktisk oppleves å være i fengsel (Crewe, 2015). Som jeg nevnte tidligere oppleves ikke nødvendigvis mykere makt og fokus på rehabilitering og selvregulering som mer humant fra fangenes side.

'Tetthet' kan beskrives som det grepet fengselet har om fangene (Crewe, 2009; 2011). Det signaliserer hvordan fengselets makt konstant flyter rundt og trenger seg inn i alle deler av fengselshverdagen (Crewe, 2015, s. 59). Samtidig som fangene ansvarliggjøres for å jobbe med eget endringsarbeid, baserer fengselet sine avgjørelser om løslatelse og progresjon på en tett overvåkning av fangenes evne til denne selvreguleringen, og for mange oppleves dette svært påtrengende og invaderende (Crewe, 2015, s. 58). På den måten blir maktbruken i fengselet i større grad psykologisk. Alt fangene gjør og sier samles i rapporter og filer, når noe først er dokumentert kan det være vanskelig å få endret eller slettet det, og det kan få store konsekvenser i fremtiden (Crewe, 2015, s. 58). Ifølge Crewe (2007; 2011) er det moderne fengselet preget av uklare grenser og forventninger. En av de innsatte i Crewe sin studie fra 2007 kaller det for en «buffersone» (Crewe, 2007, s. 260). De vet ikke helt hvor grensen går, og plutselig «smeller det». Selv om betjentene var strengere før, var dette lettere for de innsatte å forholde seg til da de i større grad visste hva de kunne forvente (Crewe, 2011, s. 513). Betjentene er ikke like påtrengende og kontrollerende overfor fangene, men «this lack of intervention is not an absence of power» (Crewe, 2011, s. 519). Fangene har fått

et større ansvar for å regulere seg selv, og kontroll foregår heller fra avstand. Begrepet 'tetthet' fanger opp opplevelsen av usikkerhet, og å ikke vite hva man bør og ikke bør gjøre, i fare for å trå feil. «It does not so much weigh down on prisoners and suppress them as wrap them up, smother them and incite them to conduct themselves in particular ways» (Crewe, 2011, s. 522). Det ligger ikke noe autoritært eller kontrollerende over det, men det beskriver hvordan maktutøvelse i fengselet er usynlig, altomfattende og påtrengende.

I 1995 ble det innført en ny ordning i England hvor fangene kunne «tjene opp» goder og privilegier gjennom god oppførsel som et forsøkt på å få fangene engasjert i eget progresjonsarbeid (Crewe, 2007, s. 258). Tanken var at fangene kunne manipuleres til å tilpasse sine preferanser til fengselets mål og hensikter, og på den måten være i bedre stand til å regulere seg selv, da de opplever det som sitt eget frie valg og ikke et pålegg fra myndighetene (Crewe, 2007, s. 258). Fengselet stilte som sagt krav til de innsatte om at de skulle klare å regulere seg selv i henhold til fengselets regler og retningslinjer, i tillegg stilte de krav om at de innsatte viste et relativt stort engasjement i endringsarbeidet: «Fravær av dårlig oppførsel vil ikke lenger være tilstrekkelig som progresjonsarbeid» (Crewe, 2015, s. 58, fritt oversatt).

Fangene har liten oversikt og kontroll selv over den overvåkingen og dokumentasjonen som skjer fordi den foregår på avstand. På den måten blir prosessen svært ugjennomsiktig og oppleves mer tilfeldig fra de innsattes side (Crewe, 2015, s. 58), og de har liten mulighet til å påvirke vurderinger og avgjørelser (Crewe, 2007, s. 262). Deler av makten og beslutningstakingen er flyttet fra betjentene og høyere opp i systemet, noe som oppleves som frustrerende for de innsatte når de sliter med å navigere seg gjennom byråkratiet (Crewe, 2015, s. 58). I tillegg uttrykker fangene stor frustrasjon over makten til spesialister, som for eksempel psykologer (Crewe, 2007; 2009; 2011). Vurderinger av fangene utført av spesialister påvirker dem både i nåtid og i fremtiden, og oppleves hovedsakelig som en frustrasjon fordi de blir fratatt kontrollen over egen identitet, fordi når noe først blir dokumentert, så vil det bli værende i «mappa di», noe som kan være ødeleggende for fangen da det kan avgjøre hva slags valgmuligheter han eller hun får i fremtiden (Crewe, 2011, s. 515-518). Tidligere har psykologenes rolle i fengselet handlet om å være noen som fangene kan snakke med og bearbeide sine egne utfordringer og egen mentale helse, men Crewe viser til hvordan rollen til psykologene, slik fangene oppfatter det, i det moderne fengselet har endret seg. I dag har de et større ansvar for å vurdere fangenes endringsprosess og bidra i

denne prosessen, i tillegg til at de har særlig innflytelse når det kommer til å bestemme om fangene har progresjon eller ikke, og dermed om fangene slipper ut eller ikke (Crewe, 2009, s. 117-120). Han beskriver det som «[a] shift in concern from prisoner welfare to public protections» (2009, s. 118).

Ievins videreutvikler tetthetsbegrepet til Crewe og tar for seg det hun kaller for *lateral tightness*, en kollektiv form for regulering (Ievins, 2020). Hun trekker frem en av Foucaults teorier, *Bentham Panopticon*, om disiplin og makt (Ievins, 2020, s. 2). Teorien skisserer hvordan en inspektør observerer og kontrollerer hver enkelt celle i fengselet, men fangene kan ikke vite når inspektøren observerer og kontrollerer dem, derfor er de til enhver tid nødt til å oppføre seg som om de blir observert og kontrollert. Teorien er at en slik illusjon om at man konstant blir overvåket fører til at fangene kontrollerer seg selv. «[I]n short, the inmates themselves should be caught up in a power situation of which they themselves are the bearers» (Foucault, i Ievins, 2020, s. 2). På den måten er ikke maktutøvelse noe som blir gjort mot fangene, men gjennom dem (Ievins, 2020, s. 2). Hun viser til hvordan fellesskap, normer og «the inmate code» har lange tradisjoner med å bidra til ro, orden og sikkerhet i fengselshverdagen, men at den nyere formen for maktutøvelse gjennom 'tetthet' har utfordret den uformelle og sosiale formen for orden (Ievins, 2020, s. 2-3). Hun peker på at 'tetthet' kan bidra til fragmentering av fellesskapet, men at det også på en måte jobber gjennom det (Ievins, 2020, s. 4). Et av eksemplene hun trekker frem er hvordan et åpent fengsel for unge i Sverige innførte små kollektive straffer for at ungdommene skulle hjelpe hverandre med å følge regler og retningslinjer. På den måten bryter man med de tradisjonelle normene om at man ikke videreformidler informasjon om hverandre til de ansatte, men på en annen side jobber man med endringsarbeid gjennom fellesskapet. De innsatte er altså ikke bare objekter som skal reguleres, men også deltakende i reguleringen av både seg selv og andre (Ievins, 2020, s. 5). Ievins peker på at gjennom lateral tightness holdes ikke det tette grepet rundt fengselshverdagen av en identifiserbar kilde (fengselet, betjentene), men av de andre fangene rundt deg, og det er umulig å gjemme seg fra (2020, s. 15). Alle er utsatt for det samme presset, samtidig som at alle bidrar til å presse (Ievins, 2020, s. 15).

Konseptet om 'tetthet' omfatter mer enn bare rehabiliteringsarbeidet i fengselet, men det er likevel relevant å studere i sammenheng med rehabilitering da det tar for seg hvordan det moderne fengselet stiller strenge krav til fangene om å engasjere seg i eget endringsarbeid og

regulere seg selv. I tillegg baseres avgjørelser om løslatelse og progresjon på tett overvåking av fangenes evne og vilje til å aktivt delta i rehabiliteringsarbeidet.

Tetthetsbegrepet til Crewe (2011) har blitt utviklet på bakgrunn av hans etnografiske analyser fra et engelsk høysikkerhetsfengsel, og jeg mener derfor at det vil være relevant å undersøke i hvilken grad begrepet gir mening i en norsk kontekst. Jeg vil undersøke i hvilken grad de innsatte i et norsk fengsel opplever fengselets grep om hverdagen deres som tett og regulerende, og om de opplever det vanskelig å tilpasse seg fengselets krav og forventninger eller ikke.

2.4 Betjent-fange-relasjoner

For et vellykket rehabiliteringsarbeid må fengselet og fangen spille på lag. Det er lettere for fengselet å oppnå målene sine på en god og effektiv måte dersom fangene opplever fengselet, og det arbeidet fengselet gjør, som legitimt (jf. Suchman, 1995; Deephouse m.fl., 2017). Særlig viktig for fangenes vurdering av fengselets legitimitet er måten de blir møtt av de ansatte på (Lundeberg & Mjåland, 2016, s. 39). Hvordan betjentene og andre ansatte behandler fangene i den daglige samhandlingen, om de blir møtt med respekt, varme og forståelse eller ikke har stor betydning for opplevelsen av fengselet. Når innsatte vurderer legitimiteten til fengselets beslutninger (og beslutninger tatt av fengselets representanter, som for eksempel betjentene) er det i stor grad fremgangsmåten som blir benyttet som har betydning, og utfallet av beslutningene er mindre viktig (Lundeberg & Mjåland, 2016, s. 34). Dette kalles *prosedural rettferdighet* (Lundeberg & Mjåland, 2016), og går ut på at opplevelsen av å bli behandlet rettferdig, med respekt og uten forskjellsbehandling, og muligheten til å kunne si sin mening og bli hørt, er viktigere for om fangene vurderer beslutningene som legitime, enn hva utfallet av beslutningene er. Det betyr ikke at utfallet ikke har betydning, men at fordelaktigheten av utfallet er sekundært til fremgangsmåten (Lundeberg & Mjåland, 2016, s. 34). Fangenes vurdering av fengselets legitimitet formes i stor grad av de konkrete møtene med representantene for institusjonen, nemlig betjentene (Lundeberg & Mjåland, 2016, s. 34). «[P]eople view the behavior of officials as representing the system as a whole» (Jackson m.fl., 2010, s. 6). Det vil si at måten betjentene møter de innsatte på gjennom den daglige samhandlingen, og relasjonsbyggingen mellom betjenter og innsatte, har stor betydning for fangenes opplevelse av legitimitet. Derfor er det relevant å se nærmere på hva forskningen sier om betjenter og betjent-fange-relasjoner for å kunne si noe videre om fangenes vurderinger av fengselets legitimitet (Mjåland, 2015, s. 62).

Mye av forskningen på betjentrollen og betjent-fange-relasjonen handler om betjentenes bruk av skjønn, og som Ugelvik (2011) peker på kan ikke betjentene håndheve alle regler til enhver tid dersom de ønsker å komme seg gjennom dagen. De er nødt til å velge sine kamper. I kraft av rollen sin har fengselsbetjentene betydelig formell makt, og de har også mulighet til å bruke fysisk makt dersom de ser det som nødvendig, men på lang sikt er bruk av fysisk makt en svært ineffektiv måte å holde ro og orden i fengselet på (Mjåland, 2015, s. 62). I *The Society of Captives* av Gresham Sykes, en klassiker på feltet innen fengselssosiologi, poengterer han at den eneste måten for betjentene å beholde makten sin på er å la seg bli korrumpert (Sykes, 1958). For å klare å ivareta sikkerhet, ro og orden er betjentene nødt til å samarbeide og forhandle med de innsatte. Da blir betjentenes vurdering og bruk av skjønn betydningsfull (Mjåland, 2015, s. 62). De blir nødt til å vurdere og ta avgjørelser om hvilke regler de skal håndheve, samt hvordan de skal håndheves, på sparket, samtidig som at de hele tiden må forsøke å ivareta sikkerhet, likebehandling av fangene, individuell tilpasset behandling, og være konsekvente i hva slags avgjørelser som tas.

Siden fangenes opplevelse av fengselet som legitimt kan påvirke rehabiliteringsarbeidet, og fangenes møte med betjentene i stor grad former deres opplevelse av fengselet som legitimt eller ikke, er dette noe jeg ønsker å undersøke i prosjektet mitt. Det er relevant å se i hvilken grad betjent-fange-relasjonen er viktig for deres opplevelser og vurdering av rehabiliteringen i fengselet. Derfor vil jeg spørre fangene om deres relasjon med betjentene og hvordan de opplever å bli møtt av betjentene, samt i hvilken grad betjentene er viktige støttespillere i rehabiliteringsprosessen deres.

2.5 Aktørskap

«Desistance-forskning» tar for seg hva det er som får personer til å slutte med kriminalitet (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 215). Sammenhengen mellom desistance og rehabilitering virker kanskje åpenbar: Å sikre at fangene slutter med kriminalitet er tross alt et sentralt mål med rehabiliteringen (McNeill, 2012, s. 12), men som jeg så vidt pekte på i introduksjonen trekker fangene i større grad frem *aktørskap* som viktig i prosessen med å avstå fra kriminalitet (Gjeruldsen & Jensen, 2021; Lundeberg & Mjåland, 2016). Med aktørskap menes evnen til å ta bevisste valg og selv ta kontroll over eget liv (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216).

Desistance knyttes ofte til et slags vendepunkt, altså en stor og avgjørende endring i en persons liv som gjør det mulig å skifte retning på livet sitt (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216). Ofte kan disse vendepunktene sammenfalle med et bunnpunkt i livet, som i mange tilfeller kan føre til at man søker hjelp, og det kan fungere som motivasjon for å endre retning (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 216). I sin kvalitative forskningsstudie av hva tidligere domfelte kvinner anser som betydningsfullt for å vende bort fra kriminalitet viser Gjeruldsen og Jensen at kvinnene vurderer seg selv som hovedansvarlige for at de sluttet med kriminalitet (2021, s. 222). I tillegg trekkes det frem at viljen til å gå helhjertet og forpliktet inn i prosessen er viktig. Det samme viser Lundeberg og Mjåland (2016). Individuelle valg og egen handlingskraft trekkes frem som viktige faktorer for en vellykket endringsprosess: «Dette ordnet jeg selv» (Lundeberg & Mjåland, 2016, s. 40). De understreker også at innsatsene som fengselet og de ansatte i fengselet gjør, ikke kan endre en person som ikke vil endre seg selv. Ugelvik er inne på noe av det samme. I sitt feltarbeid i Oslo fengsel er det en av fangene som poengterer at dersom han klarer å avstå fra å gå tilbake til sin kriminelle fortid, så er det familiens, eller rettere sagt datterens, sin fortjeneste, og ikke fengselets: «Men jeg vil slutte for datteren min sin skyld, jeg vil være en god far for henne, et godt forbilde. Men lett er det ikke! Vi får se, hvis jeg klarer å slutte, er det hvert fall hennes fortjeneste. Ikke fengselets. Det er ingenting her inne som lærer meg at det er feil å stjele fra andre, i hvert fall» (Ugelvik, 2011, s. 267).

Andre elementer som kan bistå i prosessen mot et kriminalfritt liv er strukturelle rammer, for eksempel en fengselsdom, men forskningen til Gjeruldsen og Jensen viser at fengselsdommen først og fremst gir rom for aktørskap (2021, s. 225-226). Fengselet ga de domfelte en pause og en avstand fra det miljøet de var en del av. De fikk en mulighet til å danne seg noen rutiner og bygge opp et godt fundament før løslatelsen, og alenetid ga rom for refleksjon. Det arbeidet fengselet gjør kan likevel være viktig. Relasjonene til betjentene og rusrehabiliteringsprogrammene blir trukket frem som innvirkende faktorer i desistanceprosessen, men ikke som de viktigste faktorene (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 227). For eksempel var det flere som hadde bestemt seg for at de ønsket å ta avstand fra et kriminelt liv allerede før de gikk gjennom fengselsporten, og det pekes dermed på at det ikke nødvendigvis handler om hva fengselet *gjør*, men bare det faktum at fengselet *er* (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 227).

Håp blir beskrevet som et av de første stegene i desistanceprosessen (Gålnander, 2020, s. 257). Det første håpet kjennetegnes ofte av å være relativt vagt og dreie seg mest om et generelt ønske om å endre retningen på livet. Seinere i desistanceprosessen vil dette vage håpet i større grad utvikle seg til mer konkrete målsettinger. Drømmer og ambisjoner virker sammen med aktørskap i desistanceprosessen (Gålnander, 2020). En av kvinnene i studien til Gålnander forteller blant annet at hun ønsket å være normal og være som alle andre, og dette ønsket, eller denne fremtidsambisjonen, ble en motivasjon for henne til å ta seg en utdanning (Gålnander, 2020, s. 264). En av de andre kvinnene i studien hans fortalte hvordan det å få seg en deltidsjobb og et sosialt fellesskap med de ansatte ga henne en følelse av tilhørighet som hun hadde lengtet etter (Gålnander, 2020, s. 265-266). For begge disse kvinnene resulterte en drøm eller fremtidsambisjon i en motivasjon om å ta et individuelt valg og ta kontroll over eget liv. En annen ting Gålnander (2020) peker på er at for hvert skritt «desisterer» tar mot det endelige målet, så blir fremtidsdrømmene mer tydelige og mer konkret, og på den måten kan det vage håpet som kjennetegner den tidlige fasen i desistanceprosessen utvikle seg til mer tydelige og mer konkrete fremtidsambisjoner gjennom aktørskap.

Når man betrakter eget liv setter man gjerne seg selv i sentrum, og sin egen fremtredende rolle kan kanskje bli blåst litt mer opp og ansett som litt mer viktig enn det som faktisk er tilfelle (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 223). Fangene blir ofte veldig passive i fengselet, og de får en redusert mulighet til å påvirke sin egen situasjon (Ugelvik, 2011). Dermed kan de bytte om på rollene for å prøve å fremstå som mer aktive og habile (Lundeberg & Mjåland, 2016, s. 40). Men det er viktig å påpeke at en sentral del av aktørskapet er å akseptere hjelp og støtte fra andre (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 223-224). Å ta imot hjelp er ikke det samme som å si at du gir slipp på autonomien, men det kan forstås som en del av selve aktørskapet.

I og med at aktørskap har blitt trukket frem som viktig i desistanceprosessen vil det være relevant for mitt prosjekt å undersøke i hvilken grad fangene opplever seg selv som aktive eller passive i endringsprosessen, og om de vurderer egeninnsats eller fengselets innsats, eventuelt en kombinasjon av de to, som essensielt for å klare å leve et kriminalfritt liv etter soning.

2.6 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg sett på blant annet hvordan rehabilitering av straffedømte handler om mer enn indre endring hos fangene (McNeill, 2012). Det handler også om formell og uformell reintegrasjon i samfunnet, samt en følelse av at man har gjort opp for seg og betalt den moralske gjelden sin (McNeill, 2012). Videre i denne oppgaven vil jeg studere i hvilken grad fangene opplever at fengselet hjelper til med rehabilitering langs de ulike dimensjonene. Jeg vil se på i hvilken grad de opplever å bli fratatt sine borgerlige rettigheter og i hvilken grad de opplever at rettighetene deres blir respektert av de ansatte. Jeg vil se på om fangene opplever at fengselsdommen fører til at de mister det sosiale nettverket sitt og om de føler seg som et verdsatt medlem av samfunnet, og jeg vil se på om fengselet legger til rette for å kunne reflektere over handlingene sine og diskutere om hva som er moralsk rett og galt, for på den måten å legge til rette for moralsk rehabilitering. Jeg har også sett på paternalisme og hvordan paternalisme kan argumenteres for å være påtrengende og invaderende i livet til fangene (Smith & Ugelvik, 2017; Ugelvik, 2011; Pratt, 2008; Rotman, 1986). Videre i prosjektet mitt vil jeg undersøke dette nærmere empirisk. Jeg vil undersøke om fangene opplever samsvar mellom egne og fengselets mål, om fengselet «tvinger» dem til å delta i rehabiliteringstilbud de egentlig ikke ønsker, og om de opplever rehabiliteringstilbudene i fengselet som påtrengende og invaderende. Jeg har greid ut om tetthetsbegrepet til Crewe (2011), og hvordan han beskriver maktutøvelsen i det moderne fengselet som usynlig, altomfattende og påtrengende. Videre i oppgaven vil jeg undersøke i hvilken grad dette begrepet gir mening i en norsk kontekst. Opplever fangene i det norske fengselet regler og retningslinjer som like uklare og vanskelige å forholde seg til som Crewe beskriver? Jeg har tatt for meg hvordan fangenes relasjoner med de ansatte, fangenes opplevelse av å bli møtt med respekt og forståelse, opplevelsen av å bli lyttet til og å bli rettferdig behandlet, kan være viktig for at fengselet skal lykkes med rehabiliteringsarbeidet (Suchman, 1995; Deephouse m.fl., 2017; Lundeberg & Mjåland, 2016). Videre i arbeidet mitt vil jeg undersøke i hvilken grad betjent-fange-relasjonen er viktig for fangenes opplevelser og vurderinger av rehabiliteringen i fengselet. Til slutt har jeg sett på hvordan fangene ofte kan vurdere fengselets arbeid i rehabiliteringsprosessen sekundært i forhold til det arbeidet de selv gjør og de valgene de selv tar (Gjeruldsen & Jensen, 2021; Lundeberg & Mjåland, 2016), og som en del av prosjektet mitt vil jeg derfor undersøke i hvilken grad fangene vurderer seg selv eller fengselet, eventuelt begge, som viktige faktorer i eget endringsarbeid.

3.0 Metode

I denne delen av oppgaven vil jeg ta for meg den metodiske fremgangsmåten jeg har basert prosjektet mitt på. Jeg vil ta for meg prosessen med å utarbeide spørreskjemaet og rekrutterings- og gjennomføringsprosessen. I tillegg vil jeg beskrive datamaterialet mitt, vise hvordan jeg har operasjonalisert sentrale begreper i forbindelse med problemstillingen min og beskrive de statistiske metodene jeg har benyttet meg av. Jeg vil også diskutere forskningens reliabilitet og validitet, samt ta for meg noen etiske overveielser i forbindelse med prosjektet.

Jeg valgte å basere oppgaven på et kvantitativt forskningsdesign hvor jeg utarbeidet og distribuerte en spørreundersøkelse til 167 innsatte i et norsk fengsel. Jeg valgte å bruke en kvantitativ tilnærming fordi jeg er mest interessert i å undersøke bredden av opplevelser knyttet til rehabilitering i fengsel. Jeg ønsket å få et helhetlig overblikk over hvordan de innsatte opplever rehabilitering, fremfor å ta et dypdykk ned i noen få innsattes opplevelser, og derfor mente jeg det var mest hensiktsmessig å gjennomføre en spørreundersøkelse. I tillegg gav det kvantitative designet meg muligheten til å undersøke sammenhenger som ikke hadde vært mulig å se ved bruk av kvalitative intervjuer. Spørreundersøkelsen jeg utarbeidet er basert på fire sentrale teoretiske diskusjoner innen fengselssosiologien: den firedelte typologien til McNeill, paternalisme, tetthetsbegrepet til Crewe og betydningen av aktørskap. I tillegg valgte jeg å stille fangene noe spørsmål om deres relasjoner, både til hverandre og til de ansatte, og hvordan de opplever å bli møtt og behandlet av de ansatte, da dette også påvirker fangenes opplevelser, og vurderinger, av fengselet og dets arbeid.

3.1 Utarbeidelse av spørreskjema

I utarbeidelsen av spørreskjemaet lente jeg meg på teori og hva tidligere forskning sier om rehabilitering i fengsel. I gjennomgangen av teorien valgte jeg ut sentrale poeng fra de ulike diskusjonene og omformulerte dem til påstander som de innsatte skulle ta stilling til i spørreundersøkelsen. Det vil si at noen av påstandene i undersøkelsen er basert på teorier om paternalisme, noen er basert på konseptet om 'tetthet', noen er basert på forskning på aktørskap og noen er basert på typologien til McNeill. Jeg la også ved noen spørsmål om relasjoner og legitimitet siden det moralske og sosiale klimaet i fengselet kan være viktig for fangenes rehabilitering, og vurdering av fengselet (jf. Lundeberg & Mjåland, 2016; Mjåland, 2015; Ugelvik, 2011). I selve undersøkelsen ble rekkefølgen på spørsmålene randomisert blant annet for å unngå at det ble kjedelig og forutsigbart for respondentene (Haraldsen, 1999,

s. 222- 226). Å sette påstander som handler om det samme rett etter hverandre, vil kunne aktivere bestemte tanker og holdninger som kan prege hvordan respondentene svarer (Haraldsen, 1999, s. 225). Dette kan enten føre til en konsistens mellom svarene respondenten avgir, eller det kan føre til at respondenten konstruerer en forskjell mellom spørsmålene som egentlig ikke er der, fordi han ikke tror at han vil få det samme spørsmålet to ganger (Haraldsen, 1999, s. 225-226). En annen fare er at svaret respondenten gir på det første spørsmålet innenfor en kategori danner et slags referansepunkt som påvirker hvordan han svarer på de neste spørsmålene, eller respondenten opplever motvilje til å svare fordi han føler at han svarer på de samme spørsmålene flere ganger (Haraldsen, 1999, s. 226).

Fordi de innsatte ikke har tilgang til internett måtte jeg benytte meg av papirbaserte spørreskjemaer. Det gjorde jobben med distribusjon, innsamling og registrering av svarene tidkrevende, men det gav også respondentene muligheten til å skrive notater og kommentarer i margin på undersøkelsen. Jeg har dermed fått noen ekstra tilbakemeldinger både på designet og tematikken til undersøkelsen. Kommentarene på designet til undersøkelsen var i hovedsak de samme som de jeg fikk muntlig av fangene jeg pratet med i fengselet. De fant det blant annet vanskelig å svare på noen av spørsmålene fordi de i stor grad ikke hadde fått mulighet til å delta i noen rehabiliteringstilbud. Det var også noen som kommenterte at det var vanskelig å svare på spørsmål om de ansatte fordi oppfatningen om, og relasjonen til, de ansatte varierte veldig. Det var forskjell mellom lærer, psykolog og betjent, og det var forskjell på de ulike betjentene i fengselet. Noen poengterte også at de ikke ville kategorisere skole og arbeid i fengselet som en del av rehabiliteringen, men heller bare som oppbevaring eller underholdning. Jeg vil komme tilbake til tilbakemeldingene på undersøkelsen i analysekapittelet, hvor jeg vil presentere kommentarene som et supplement til svarene på undersøkelsen.

3.2 Rekruttering og gjennomføring

Prosjektet mitt måtte meldes til både Personvernombudet (NSD) og til kriminalomsorgen, og søknadsprosessen om å få innvilget prosjektet mitt har vært lang, og ikke uten utfordringer. I utgangspunktet krevde både NSD og kriminalomsorgen godkjenning fra den andre før de kunne ferdigstille en vurdering av prosjektet mitt. Etter mye frem og tilbake løste vi dette ved at NSD sa seg villig til å skrive en betinget vurdering som jeg sendte til kriminalomsorgen, på den betingelsen at jeg måtte sende inn kriminalomsorgens godkjenning til NSD slik at de

kunne gjøre en endelig vurdering før jeg kunne gjøre datainnsamlingen. Jeg fikk også tidlig beskjed fra kriminalomsorgen om at de mottar mange henvendelser fra forskere og studenter som ønsker å gjennomføre forskning, og at både kriminalomsorgen og fengslene måtte ta hensyn til kapasitet og ressurser i vurderingen av hvilke prosjekter de ville legge til rette for. Derfor kunne jeg ikke ta det for gitt at jeg fikk gjennomføre prosjektet mitt slik jeg i utgangspunktet hadde tenkt. Etter tre måneder fikk jeg imidlertid innvilget adgang til å gjennomføre spørreundersøkelsen min, men før jeg fikk godkjenningen måtte jeg gjøre noen justeringer for å ivareta anonymiteten til respondentene. Jeg fjernet noen av bakgrunnsvariablene, og grovkategoriserte de gjenværende variablene. Det var også en særlig utfordring å finne en måte å gjennomføre spørreundersøkelsen anonymt, men samtidig samle inn dokumentert, informert samtykke fra respondentene. Dette løste jeg til slutt ved å legge ved et informasjonsskriv og en samtykkeerklæring ved hvert spørreskjema, hvor respondentene skulle krysse av på at de hadde lest og forstått informasjonen i informasjonsskrivet og at de samtykker til å delta i undersøkelsen. I tillegg skrev jeg på en unik koblingskode på hvert samtykkeskjema, slik at respondentene kunne oppgi den koden til meg dersom de ved et senere tidspunkt ønsket å trekke seg fra studien. Da kunne jeg finne tilbake til riktig spørreskjema og destruere det, samtidig som at anonymiteten til respondentene ble ivaretatt. Det er imidlertid ingen som har kontaktet meg i etterkant av prosjektet for å trekke tilbake sitt samtykke.

Etter at jeg fikk innvilget adgang til å gjennomføre prosjektet gikk jeg i dialog med fengselet for å avtale hvordan vi kunne gjennomføre datainnsamlingen i praksis. Min veileder og jeg fikk komme og besøke fengselet en hel dag, og vi fikk komme inn på de ulike avdelingene i fengselet, informere om prosjektet og dele ut spørreundersøkelsen. Vi fikk også anledning til å sette oss ned og prate med flere av fangene mens de fylte ut undersøkelsen, og bli litt kjent med dem og med fengselshverdagen deres. Kontaktpersonen i fengselet hadde hengt opp en informasjonslapp om prosjektet mitt på de ulike boenhetene før vi kom, så noen av fangene var klar over hvem vi var og hvorfor vi var der, og noen hadde gledet seg til at vi skulle komme, og de fikk svare på undersøkelsen. Andre var litt mer tilbakeholdne, da de trodde at vi ikke ønsket at de skulle svare fordi de ikke hadde noe positivt å si. Men jeg forklarte at jeg ønsket at så mange som mulig ville svare, uavhengig om de hadde noe positivt eller negativt å si, slik at jeg fikk et mest mulig realistisk bilde på hvordan de innsatte opplevde rehabiliteringen i fengselet. Jeg fikk et inntrykk av en generell misnøye med rehabiliteringstilbudet i fengselet, og flere viste en interesse for å delta for å få uttrykt at

tilbudet de hadde i fengselet ikke var godt nok. Noen ble også motivert til å delta fordi de fikk en sjokoladebar som takk for bidraget.

3.3 Datamaterialet

Fengselet jeg fikk tilgang til er et relativt nytt, og stort, høysikkerhetsfengsel. Fangene bodde på ulike boenheter med inntil 12 beboere på hver boenhet. De skilte mellom tre ulike typer avdelinger i fengselet: inntaksavdelinger, tillitsavdelinger og restriktive avdelinger. Alle nyinnsatte må innom en inntaksavdeling først, og hvor lenge de sitter her før de blir flyttet til en tillitsavdeling varierer, det kommer blant annet an på oppførsel. Fangene som satt på de restriktive avdelingene da jeg var på besøk i fengselet for å gjennomføre undersøkelsen min fikk dessverre ikke tilbud om å delta i prosjektet, da de fleste var dårlig fungerende og hadde til dels store psykiske utfordringer.

Enhetene mine, eller de jeg ønsket å studere, er innsatte i et norsk fengsel. Hva de er dømt for, om de sitter i varetekt eller har en rettskraftig dom, og hvor lenge de har vært (og skal være) i fengselet varierer. Fordelt på de avdelingene jeg besøkte og leverte ut spørreundersøkelsen min bodde det totalt 167 innsatte, og av disse var det 77 som tok imot spørreundersøkelsen og leverte den tilbake igjen. Åtte av disse hadde ikke krysset av på samtykkeerklæringen og på den måten gitt eksplisitt samtykke til å delta i prosjektet, og jeg valgte derfor å utelate disse fra datautvalget av etiske grunner. Det var også to som hadde krysset «nei» på spørsmålet om de hadde lest og forstått innholdet i informasjonsskrivet, og selv om de hadde krysset «ja» på spørsmålet om de samtykket til å delta, valgte jeg å utelate dem fra datautvalget siden samtykket ikke var *informert*. I tillegg var det én som kun hadde besvart bakgrunns spørsmålene og ingen av påstandene i undersøkelsen, og jeg valgte også å utelukke dette svaret fra utvalget. Da sto jeg igjen med 66 respondenter, noe som utgjør en svarprosent på 39,5. Spørsmålet er, hvem er det som har valgt, eller ikke valgt å delta? Dersom det er tilfeldig, og ikke et systematisk mønster i, hvem som har valgt å delta er det ikke noe større problem enn at utvalget er mindre enn det kunne ha vært. Men dersom det er et systematisk mønster i hvem som har valgt å delta kan det gi et feilaktig bilde av den gruppen jeg undersøker (Skog, 2004, s. 91). Det kan også være vanskelig å si om frafallet er tilfeldig eller ikke. Det kan for eksempel tenkes at de fangene som var svært misfornøyd med rehabiliteringstilbudet ønsket å delta for å uttrykke sin misnøye, men samtidig kan det motsatte tenkes, at de som er svært misfornøyd valgte å ikke delta fordi de mener at ingenting

kommer til å hjelpe eller gjøre en forskjell uansett. Det er verdt å nevne at mange av dem som ikke valgte å delta var utenlandske innsatte som ikke behersker norsk. Spørreskjemaet var kun på norsk, noe som gjorde det vanskelig for innsatte som ikke behersker språket å delta. I gjennomsnitt har om lag 30 % av de innsatte i norske fengsler utenlands statsborgerskap (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 35), så her er det en potensielt stor gruppe innsatte som har uteblitt fra datasettet. Resultatene mine kan dermed først og fremst si noe om erfaringene til de innsatte i fengselet som behersker norsk.

Tabellen nedenfor viser respondentenes fordeling på de fire bakgrunnsvariablene.

Tabell 1: Tabellen viser andelen respondenter som har krysset av på de ulike svaralternativene. N=66.

Alder	
18-30 år	27,7 %
31-50 år	56,9 %
Over 50 år	15,4 %
Hvor lenge har du nå vært i fengselet?	
0-6 mnd	53,8 %
6-12 mnd	18,5 %
1 år eller mer	27,7 %
Hvor lenge skal du være i fengselet, regnet fra i dag?	
0-6 mnd	45,3 %
6-12 mnd	18,8 %
1 år eller mer	32,8 %
Sitter i varetekt	3,1 %
Er dette første gang du er i fengsel?	
Ja	32,3 %
Nei	67,7 %

Flesteparten av respondentene (53,8 %) hadde, på tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført, sittet mellom null og seks måneder i fengselet. 18,5 % hadde sittet inne mellom seks og 12 måneder, og 27,7 % hadde sittet inne i over ett år. 45,3 % av respondentene skulle sitte inntil seks måneder i fengselet, 18,8 % skulle sitte inne mellom seks og 12 måneder, 32,8 % skulle

sitte over ett år i fengselet, og 3,1 % av respondentene satt i varetekt. I tillegg hadde hele 67,7 % av respondentene hadde sittet i fengsel tidligere.

At det bare er 3,1 % av respondentene som sier at de sitter i varetekt viser at det er en skjevfordeling i datasettet mitt. I gjennomsnitt er andelen varetektsfengslede i et norsk høysikkerhetsfengsel betraktelig høyere. Kriminalomsorgsmeldingen rapporterte at varetektsfengslede utgjorde 25 % av alle fengselsdøgn i 2020 (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 25). Utvalget mitt gir dermed et bilde av erfaringene til fengselsinnsatte som soner dom. Men jeg kan ikke utelukke at det er noen av dem som satt i varetekt som regnet med å få en dom på en viss lengde, og derfor oppga det istedenfor å oppgi at de satt i varetekt. Likevel er det neppe feilaktig å anta at andelen som sitter i varetekt i utvalget mitt er lavere enn gjennomsnittet.

3.4 Operasjonalisering

I problemstillingen min spør jeg hvordan de innsatte opplever rehabiliteringen i et norsk høysikkerhetsfengsel. Dette kan være vanskelig å måle i seg selv, og det er derfor jeg valgte å fokusere prosjektet mitt rundt de fire teoretiske diskusjonene jeg har gjort rede for i teorikapittelet. I spørreundersøkelsen skal de innsatte ta stilling til en rekke påstander, og krysse av for om de er helt enig, delvis enig, verken enig eller uenig, delvis uenig eller helt uenig, og tanken er at til sammen skal disse påstandene blant annet si noe om paternalisme, 'tetthet', aktørskap og den firedelte typologien til McNeill. Jeg konstruerte fire grupper med påstander, hvor jeg mener at påstandene innenfor hver gruppe forteller noe om det samme fenomenet. Jeg valgte å stille flere spørsmål innenfor hver teoretisk kategori, fremfor å bare stille ett spørsmål, fordi det gir høyere reliabilitet (Ringdal, 2001, s. 174). Innenfor hver tematikk konstruerte jeg to til syv spørsmål, eller påstander, i et forsøk på å få et helhetlig bilde av fangenes opplevelser av de ulike fenomenene. For eksempel konstruerte jeg en gruppe med syv spørsmål som jeg mener, ut ifra teorien, til sammen kan fortelle oss noe om hvorvidt de innsatte opplever rehabiliteringsarbeidet i fengselet som paternalistisk. Under utarbeidelsen av spørreskjemaet var det vanskelig å finne spørsmål som kunne måle rettslig, moralsk og sosial rehabilitering i fengselet mens respondentene ennå var innsatte. Som jeg nevnte i kapittel to, handler rettslig rehabilitering i stor grad om å få tilbake sine medborgerlige rettigheter og plikter når man slipper ut av fengsel, og sosial rehabilitering er en lang prosess som fortsetter i tiden etter løslatelse (McNeill, 2012; Burke m.fl., 2019). Jeg

valgte derfor å fokusere spørsmålene omkring hvordan de opplever at deres rettigheter blir ivaretatt på innsiden av fengselet, om de er redd for å møte rettslige eller praktiske hindringer etter løslatelse, om samvittighet og mulighetene de har for å reflektere rundt lovbruddet de har begått, eller rundt hva som er rett og galt, med de ansatte, og om de opplever å miste sosiale anseelse eller sosialt nettverk av å være fengselesinnsatt. Hvorvidt operasjonaliseringen fungerer og datainnsamlingen er tilfredsstillende er et spørsmål om begrepsvaliditet (Skog, 2004, s. 89-90). Påstandene i undersøkelsen er konstruert ut ifra forskningsteorien, noe som styrker begrepsvaliditeten. Men hvorvidt begrepsvaliditeten er høy er et åpent spørsmål, og en sentral del av prosjektet mitt er å undersøke om forskningsteorien gir mening i praksis i et norsk høysikkerhetsfengsel. Jeg vil diskutere begrepsvaliditeten nærmere i kapittel fire.

3.5 Prosjektets reliabilitet og validitet

Det var utfordrende å utarbeide spørreundersøkelsen på egenhånd fordi designet på spørreundersøkelsen kan være svært avgjørende for hva slags data jeg får inn, og det kan påvirke reliabiliteten til prosjektet. For eksempel kan formuleringen av spørsmål og svaralternativer påvirke de endelige resultatene (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 225). I undersøkelsen min er spørsmålene formulert som påstander, og jeg vekslet bevisst mellom å formulere påstandene positivt og negativt for å unngå å favorisere en spesiell type svar (jf. Postholm & Jacobsen, 2018, s. 225). Jeg forsøkte også i så stor grad som mulig å bruke ord og uttrykk som respondentene er kjent med, og prøvde å stille ett spørsmål av gangen slik at respondentene ikke måtte forholde seg til flere ting samtidig. Under gjennomføringen fikk jeg noen tilbakemeldinger fra de innsatte som besvarte undersøkelsen om at enkelte av spørsmålene kunne være vanskelige å svare på. Blant annet spurte jeg i spørsmål 1 om hvilke rehabiliteringstilbud i fengselet de hadde deltatt på, og flere av fangene uttrykte at de hadde ønsket om å delta på flere av de tilbudene jeg hadde listet opp som svaralternativer, men at de ikke hadde fått mulighet av fengselet. Andre spørsmål som dreide seg om hvorvidt de synes det var vanskelig å tilpasse seg fengselets krav og forventninger om rehabilitering kunne også være vanskelig å ta stilling til, da flere (både innsatte og ansatte) hevdet at sysselsettingstilbudet i fengselet var lite og mangelfullt. Som jeg nevnte i kapittel 3.1 var det også flere av respondentene som skrev kommentarer i marginen på undersøkelsen hvor det kom frem at de fant det vanskelig å ta stilling til spørsmålene om relasjonen til de ansatte, da det var stor forskjell på lærer, psykolog og betjenter, samt at de hadde ulik relasjon til de ulike betjentene.

I vurderingen av forskningens reliabilitet er det også relevant å si noe om forholdet mellom problemstillingen og respondentene (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 225). Har respondentene mine kompetanse til å si noe om det jeg studerer? I utgangspunktet ville det være naturlig å anta at fengselsinnsatte har kompetanse til å svare på hvordan de erfarer og vurderer rehabiliteringsarbeidet i fengselet, men det er ikke nødvendigvis en selvfølge. En nyankommen fange i fengselet har kanskje ikke den nødvendige erfaringen med de ulike rehabiliteringstilbudene i fengselet enda, og er dermed dårligere rustet til å gi overveide svar. Som jeg nevnte tidligere hadde over halvparten av respondentene sittet under 6 måneder i fengselet på tidspunktet som jeg gjennomførte undersøkelsen min, og enkelte av fangene nevnte også muntlig til meg, eller skrev et notat på spørreskjemaet, at de kun hadde vært i fengselet noen få dager.

For å si noe om validiteten, og om resultatene fra studien kan generaliseres, er det relevant å se nærmere på forholdet mellom utvalget og populasjonen (Postholm & Jacobsen, 2018, s. 240). Som jeg nevnte i kapittel 3.2 har prosessen med å få prosjektet godkjent vært lang og utfordrende, og jeg har vært heldig som faktisk fikk tilgang til et fengsel. Utvalget av forskningsdeltakere i fengselet er ikke så langt unna et sannsynlighetsutvalg. Alle innsatte som satt på inntaksavdelingene og tillitsavdelingene, og som var til stede denne dagen, fikk muligheten til å delta. Noen valgte å delta, andre ikke, men som jeg nevnte tidligere var det mange av dem som ikke valgte å delta som ikke behersket norsk. Det kan derfor argumenteres for at resultatene er generaliserbare for norsktalende innsatte i dette fengselet. Spørsmålet om resultatene er generaliserbare for andre høysikkerhetsfengsler i Norge er en mer åpen diskusjon. Det er en rekke likhetstrekk mellom høysikkerhetsfengslene i Norge. Alle høysikkerhetsfengsler må for eksempel forholde seg til det samme regelverket, og organiseringen av hvordan de innsatte bor på ulike boenheter er relativ lik. Samtidig er som sagt fengselet relativt nytt og stort, og jeg fikk høre at ikke alt hadde «gått seg helt til» enda. I samtaler med både innsatte og ansatte fikk jeg inntrykk av at de fortsatt er i startfasen med å etablere de ulike rehabiliteringstilbudene, og at de ikke er «helt oppe og går» enda. Fangene klaget også høylytt over at kapasiteten fengselet har til å sysselsette de innsatte på dagtid ikke tilsvarer etterspørselen. Dette må tas i betraktning i vurderingen av prosjektets generaliserbarhet (jf. Postholm & Jacobsen, 2018, s. 226), men min vurdering er at datamaterialet mitt er egnet til å gi en indikasjon på hvordan rehabilitering kan oppleves fra et fangeperspektiv.

3.6 Statistiske metoder

I dette delkapittelet vil jeg greie ut om de ulike metodene jeg har benyttet meg av for å undersøke hvordan de innsatte i et norsk fengsel opplever ulike sider ved rehabiliteringsarbeidet sett i lys av de teoretiske diskusjonene jeg tok for meg i kapittel to. Alle analysene jeg har gjort har jeg gjort ved hjelp av statistikkprogrammet SPSS (Statistical Package for the Social Sciences).

3.6.1 Deskriptive analyser

For å presentere et bilde av hvordan fangene i fengselet opplever rehabiliteringsarbeidet har jeg valgt å presentere tabeller med noen enkle deskriptive analyser. Jeg har samlet variablene som er kategorisert innenfor samme teoretiske diskusjon i én tabell, og i tabellen presenterer jeg hvordan respondentene fordeler seg på de ulike påstandene, samt et sammenlignbart gjennomsnittsmål.

På hver påstand i spørreundersøkelsen skulle fangene krysse av på en skala som gikk fra «helt enig» til «helt uenig». Jeg har summert andelen respondenter som har svar «helt uenig» og «delvis uenig» og andelen som har svart «helt enig» og «delvis enig», og presenterer disse summene i tabellene i neste kapittel. I tillegg presenterer jeg et sammenlignbart gjennomsnittsmål til hver påstand, hvor et høyt gjennomsnittsmål tilsvarer høy grad av for eksempel paternalisme. For å gjøre dette gjennomsnittsmålet sammenlignbart har jeg vært nødt til å «snu», eller omkode, flere av variablene, siden jeg har vekslet mellom å formulere påstandene positivt og negativt, slik at en høy verdi alltid tilsvarer et høyt mål på, for eksempel, paternalisme. De omkodede variablene er markert med en stjerne (*) i tabellene.

3.6.2 Regresjonsanalyse

Foruten å presentere resultatene fra spørreundersøkelsen rent deskriptivt gjennom tabellene jeg har beskrevet ovenfor, har jeg også gjennomført noen regresjonsanalyser av enkelte av påstandene opp mot bakgrunnsvariablene jeg har samlet. Jeg valgt å gjennomføre regresjonsanalyser av alle påstandene i undersøkelsen for å undersøke betydningen av alder, hvor lenge respondenten hadde sittet i fengselet (fengslingslengde), hvor lenge respondenten skulle sitte i fengselet (soningslengde) og om det var første gang respondenten satt i fengsel (førstegangssoner), men har kun valgt å inkludere de modellene som viste seg signifikante i

analysen. Et alternativ ville vært å lage indekser basert på de teoretiske forutsetningene, og gjøre regresjonsanalyser av disse opp mot bakgrunnsvariablene (jf. Skog, 2004, s. 95-97), men med store usikkerhetsmarginer og lav N valgte jeg i stedet å anvende originalvariablene som er teoretisk fundert. Det er gjort lite kvantitativ forskning på fangers opplevelser av rehabilitering i fengsel tidligere, og betydningen bakgrunnsvariablene har for hvordan fangene opplever fengselet og rehabiliteringstilbudene er relativt utforsket. Det har derfor vært interessant og spennende å undersøke disse sammenhengene.

En regresjonsanalyse gir en konkret tallfesting av korrelasjonen mellom en avhengig og en uavhengig variabel (Midtbø, 2019, s. 97). Analysen beskriver sammenhengen mellom variabler, forklarer eller illustrerer årsakssammenheng mellom variablene og predikerer enheters forventet verdi på avhengig variabel ut ifra kjennskap til verdi på en eller flere uavhengige variabler. En bivariat regresjonsmodell kan beskrives med funksjonen $Y = a + bX$, hvor Y er den avhengige variabelen, X er forklaringsvariabelen, a er den gjennomsnittlige verdien til Y når X er null og b er *helningskoeffisienten* som beskriver hvor mye Y vokser eller synker for én enhets endring i X (Midtbø, 2019, s. 73). Ved å gjøre en multivariat regresjonsanalyse, slik jeg har gjort, kan man finne effekten av en uavhengig variabel kontrollert for de andre variablene som er tatt med i analysen (Midtbø, 2019, s. 97). Da viser analysen korrelasjonene mellom den avhengige variabelen og en av de uavhengige variablene mens de andre uavhengige variablene holdes konstante (Midtbø, 2019, s. 97). Analysen forutsetter imidlertid lineær årsakssammenheng mellom variablene (Skog, 2004, s. 236).

For å sammenligne betydningen til to uavhengige variabler på den avhengige variabelen er man nødt til å sammenligne *standardisert beta* (Midtbø, 2019, s. 101). Standardisert beta betyr at skalaen variablene måles på er gjort lik, og ved å sammenligne de uavhengige variablene langs en standardisert skala kan man se hvilken uavhengig variabel som har størst effekt på den avhengige variabelen (Midtbø, 2019, s. 101-102). Bruken av standardisert beta kan kritiseres for å gjøre noe som i utgangspunktet ikke er sammenlignbart, sammenlignbart (Midtbø, 2019, s. 102). Likevel kan dette målet gi en indikasjon på hvilken uavhengig variabel som faktisk har betydning for variasjonen i den avhengige variabelen. I analysene mine presenterer jeg kun standardisert beta, eller *betakoeffisienten* for å beskrive hvilken innvirkning de uavhengige variablene har på avhengig variabel. Helningskoeffisienten kan gi et mål på den reelle endringen i Y ved én enhets endring i X, men når man bruker holdningsvariabler, slik som jeg gjør, gir det ikke mening å bruke et slikt mål. Da er det mer

hensiktsmessig å bruke betakoeffisienten som viser hvilken effekt de uavhengige variablene har på avhengig variabel langs en standardisert skala. Betakoeffisienten vil variere mellom -1 og 1, og jo nærmere +/- 1 betakoeffisienten er, jo større effekt har den på den avhengige variabelen (Midtbø, 2019, s. 102). Det er ingen klar regel for hvor høy betakoeffisienten må være for at man kan tolke korrelasjonene som sterke, det avhenger blant annet av hvilke forventninger man har til korrelasjoner på forhånd (Jacobsen, 2005, s. 335). I mitt datamateriale er det variabler som signifikant korrelerer med en verdi over +/-0,2 som skiller seg ut ifra resten, og noen svært få som signifikant korrelerer med en verdi nærmere +/-0,4. Derfor velger jeg å beskrive korrelasjoner med en betakoeffisient mellom 0 og +/-0,2 som svake, med en betakoeffisient fra +/-0,2 til +/-0,4 som moderate og med en betakoeffisient mellom +/-0,4 og +/-1 som sterke.

I alle statistiske analyser må man ta høyde for at sammenhengene man oppdager bare kan skyldes tilfeldigheter. Signifikans er et mål på sannsynligheten for at sammenhengene som en analysemodell viser skyldes tilfeldigheter, og ikke reelle sammenhenger (Skog, 2004, s. 177). Innenfor samfunnsvitenskapen er det vanlig å godta opp til 5 % usikkerhet, altså et signifikansnivå på 0,05 (Skog, 2004, s. 177). Derfor vil jeg også benytte meg av 5 prosentnivået.

Et av de første målene jeg har så på da jeg gjennomførte regresjonsanalysene mine er R^2 . R^2 tar utgangspunkt i totalvariasjonen i den avhengige variabelen og uttrykker hvor mye av denne variasjonen som kan forklares ut ifra de uavhengige variablene (Midtbø, 2019, s. 104). Den sier altså noe om andelen av variansen som modellen forklarer. Lav R^2 kan bety enten at de uavhengige variablene i modellen ikke er viktige, eller det kan bety at det er en eller flere essensielle variabler som ikke er tatt med i modellen, eventuelt at det ikke er noen få tydelige forklarende variabler, men heller mange mindre betydelige variabler som til sammen forklarer variasjonen. Men som oftest øker R^2 ved å legge til forklaringsvariabler, uavhengig av om disse forklaringsvariablene er relevante eller ikke, og modeller med mange forklaringsvariabler kan skjule visse effekter istedenfor å avdekke dem (Midtbø, 2019, s. 104). I mine analyser benyttet jeg derimot kun de fire bakgrunnsvariablene som jeg har spurt om i den første delen av undersøkelsen, nemlig alder, hvor lenge de har sittet i fengselet, hvor lenge de skal sitte i fengselet og om de har sittet i fengsel tidligere. Det er nok større sannsynlighet for at det er en eller flere betydningsfulle forklaringsvariabler som ikke er inkludert i modellen, enn at modellen har så mange forklaringsvariabler at den skjuler

effekten til enkelte av dem. Men for å sikre anonymiteten til respondentene var det begrenset hvor mange bakgrunnsvariabler jeg kunne samle inn.

ANOVA har også vært relevant å se på tidlig i analysene, altså i hvilken grad modellen i sin helhet er signifikant (Midtbø, 2019, s. 110). Her har jeg brukt ANOVA-tabellen i SPSS, og jeg har valgt å utelukke alle analyser som har et signifikansnivå som er høyere enn 0,05.

Dersom signifikansnivået er høyere enn 0,05 betyr det at det er over 5 % sannsynlighet for at korrelasjonene som analysen viser bare er et resultat av tilfeldigheter (Midtbø, 2019, s. 65).

Det er bare regresjonsanalysen av noen av variablene som har vist seg signifikante, og disse er presentert i analysekapittelet sammen med de deskriptive analysene innenfor hver av de teoretiske kategoriseringene.

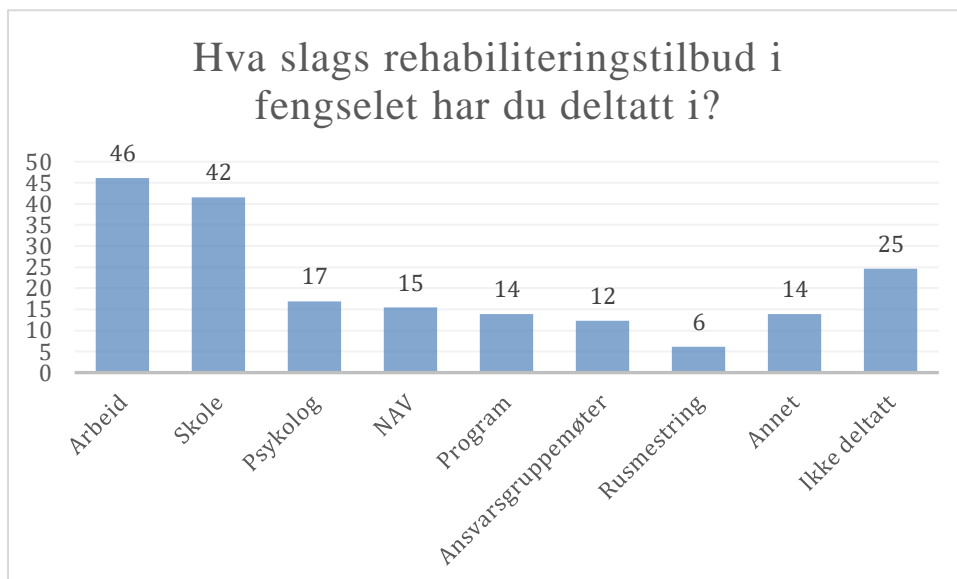
4.0 Analyser og drøfting av resultater

I dette kapittelet vil jeg presentere analysene av datamaterialet mitt, sette analysene inn i en kontekst og diskutere dem opp mot teorien. Først vil jeg ta for meg spørsmålene generelt om opplevelsen av rehabilitering i fengselet før jeg vil se nærmere på spørsmålene om de ulike dimensjonene av rehabilitering, paternalisme, 'tetthet', relasjoner og legitimitet, og aktørskap.

4.1 Deltakelse på, og tilfredshet med, rehabiliteringstilbudet i fengselet

Som jeg allerede har nevnt var det generelt var stor misnøye med rehabiliteringstilbudet i fengselet. Gjennom samtaler med de innsatte, og kommentarer på spørreundersøkelsen, fikk jeg et inntrykk av at kapasiteten på tilbudene de hadde var mindre enn etterspørselen, og det var flere som ønsket å delta på ulike rehabiliteringstilbud, som ikke fikk muligheten. I figuren nedenfor presenteres en oversikt over hvilke rehabiliteringstilbud respondentene hadde deltatt på i fengselet.

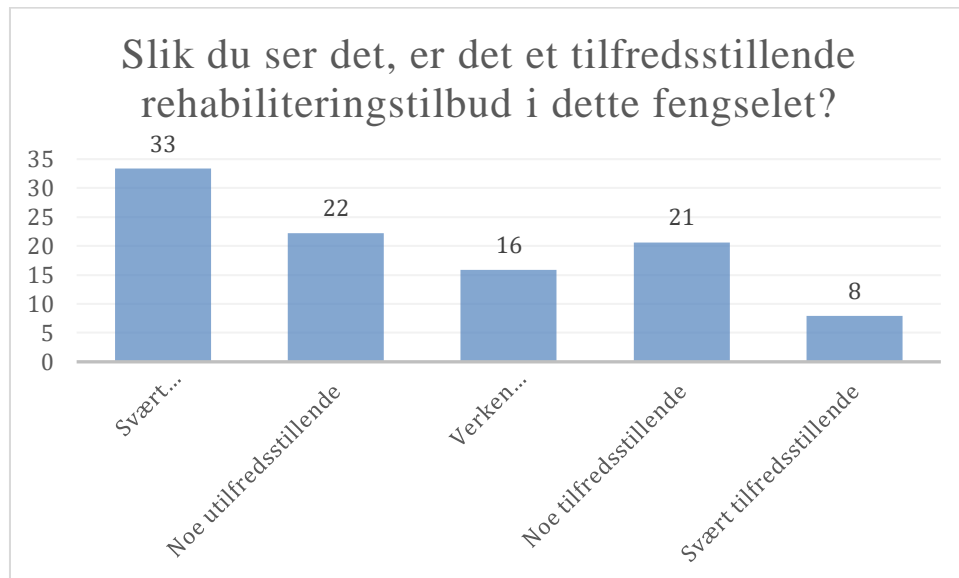
Figur 1: Figuren viser andelen respondenter som har svart bekreftende på de ulike svaralternativene. Respondentene kunne krysse av på flere svaralternativer. N=65.

Arbeid og skole er de to rehabiliteringstilbudene i fengselet som flest har deltatt i, mens 25 % av respondentene ikke har deltatt i noe rehabiliteringstilbud i det hele tatt i den perioden de har sittet i fengselet. Det som ikke kommer frem av figuren er at av de respondentene som hadde deltatt på minst ett rehabiliteringstilbud hadde 52 % deltatt på flere ulike rehabiliteringstilbud, mens 23 % kun hadde deltatt i ett.

I tillegg til å kartlegge hvilke rehabiliteringstilbud som fangene benyttet seg av var det interessant å undersøke i hvilken grad fangene opplevde rehabiliteringstilbudet i fengselet som tilfredsstillende eller ikke. Resultatene presenteres i figuren under.

Figur 2: Figuren viser andelen respondenter som har krysset av på de ulike svaralternativene. N=63.

Figur 2 illustrerer misnøyen med rehabiliteringstilbudet i fengselet. Over 50 % av respondentene mener at rehabiliteringstilbudet i fengselet er noe eller svært utilfredsstillende, og i tekstboksen hvor respondentene kunne svare utfyllende på hva slags rehabiliteringstilbud de savnet i fengselet ble tilbud for dem med kort dom, for førstegangssonere, for de uten rusproblematikk og for de med overgrepssdommer nevnt, samt utvidet/forbedret tilbud av det som allerede eksisterte, som rusmestring, arbeid og høyere utdanning.

I et nytt fengsel, i et av landene som er ansett for å være best på rehabilitering i verden (Meld. St. 39 (2020-2021); Pratt, 2008), opplever likevel fangene utilfredshet med de innsatsene fengselet gjør i rehabiliteringsarbeidet. Både på de åpne spørsmålene i undersøkelsen, og som små notater i marginen, har flere av fangene uttrykt frustrasjon når det gjaldt hvilke muligheter fengselet ga dem til å delta i ulike rehabiliteringstilbud. Noen ønsket å få begynne på skolen, andre ønsket psykolog, men alle fortalte om avslåtte søknader. Når nesten en fjerdedel av deltakerne i undersøkelsen ikke hadde deltatt i noe rehabiliteringstilbud i fengselet, og over halvparten av deltakerne opplevde rehabiliteringstilbudet som enten svært eller noe utilfredsstillende, kan det være vanskelig for dem å få muligheten til å jobbe med seg selv. Det var også et par respondenter som kommenterte at de ikke opplevde verken skole eller arbeid som rehabilitering, men bare underholdning. Både straffegjennomføringsloven og

kriminalomsorgsmeldingen uttrykker at et sentralt mål med kriminalomsorgen i Norge er at fangene skal bli fremtidige lovlydige samfunnsborgere (Meld. St. 39 (2020-2021); Straffegjennomføringsloven, 2001, § 2), og i kriminalomsorgsmeldingen står det at en sentral del av fengselets oppgave går ut på å forberede fangene på et liv i frihet etter soning (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 14). Slik deltakerne i denne undersøkelsen uttrykker seg opplever de ikke at fengselet gir dem denne muligheten på tilfredsstillende vis.

4.2 Rettslig, moralsk og sosial rehabilitering

I dette delkapittelet vil jeg se nærmere på hvordan fangene opplever de ulike dimensjonene ved rehabilitering i fengselet. Siden fokuset på rehabilitering i forskningslitteraturen stort sett har dreid seg om den psykologiske delen av konseptet, har jeg valgt å undersøke hvordan fangene opplever de tre andre dimensjonene ved rehabilitering. Først vil jeg se nærmere på hvordan de innsatte opplever den rettslige rehabiliteringen i fengselet, samt presentere hvilke bakgrunnsvariabler som påvirker hvordan de opplever den rettslige rehabilitering, før jeg vil se nærmere på den moralske og sosiale rehabiliteringen.

Rettslig rehabilitering

I tabellen under tar jeg for meg de fire påstandene fra spørreundersøkelsen som omhandler rettslig rehabilitering, og ser hvordan respondentene fordeler seg på skalaen mellom helt uenig og helt enig, samt ser på gjennomsnittsmålet som viser gjennomsnittet av respondentenes svar på en skala fra 1 til 5, hvor 5 tilsvarer høy grad av opplevd rettslig rehabilitering.

Tabell 2: Tabellen viser andelen respondenter som er helt/delvis uenig og helt/delvis enig i de ulike påstandene. N=66. Gjennomsnittet tar utgangspunkt i en skala fra 1 til 5, som er kodet slik at 5 tilsvarer høy grad av opplevd rettslig rehabilitering. Variablene som er markert med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

Rettslig rehabilitering				
NR.	Variabel	Gjennomsnitt	Delvis/helt uenig	Delvis/helt enig
29	Når jeg er ferdig med å sone denne straffen har jeg gjort opp for meg*	4,09	14,1 %	76,5 %
38	De ansatte respekterer mine rettigheter*	2,95	37,9 %	37,9 %
35	Jeg er redd for å møte rettslige eller praktiske hindringer når jeg slipper ut	2,47	19,7 %	57,6 %
30	Jeg har ikke mistet noen av mine rettigheter mens jeg har vært innsatt i dette fengselet*	2,47	57,6 %	27,2 %

Tabellen viser at flertallet av respondentene opplever at de har mistet rettigheter mens de har vært innsatt i fengselet og er redd for å møte rettslige eller praktiske hindringer når de slipper ut. I hvilken grad de ansatte respekterer rettighetene deres fordeler fangene seg relativt likt på hver side av skalaen. Som jeg nevnte i kapittel tre var det vanskelig å finne spørsmål som målte rettslig rehabilitering i fengselet mens respondentene fortsatt var innsatt. Men det kommer frem av undersøkelsen at over halvparten av respondentene er redd for å møte rettslige eller praktiske hindringer når de slipper ut av fengselet, noe som kan være en utfordring i rehabiliteringsprosessen og arbeidet for å leve et lovlydig liv i fremtiden (jf. McNeill, 2012). Jeg valgte også å spørre om fangene opplevde å ha mistet noen av rettighetene sine mens de har vært innsatt i fengselet, da rettighetsprinsippet er et sentralt prinsipp i norsk kriminalomsorg for å sikre tilfredsstillende forhold og vellykket tilbakeføring til samfunnet (Meld. St. 39 (2020-2021), s. 14). 57,6 % av respondentene opplevde å ha mistet rettigheter mens de har vært innsatt. Undersøkelsen viser altså at fangene opplever den rettslige rehabiliteringen som noe mangelfull. De opplever å miste rettigheter mens de er innsatt og er redd for at det å være tidligere domfelt vil være til hinder for dem i fremtiden når de slipper ut i samfunnet.

Blant de fire variablene som tar for seg rettslig rehabilitering, var det to variabler som ga signifikante regresjonsmodeller: Variabel nummer 35 og variabel nummer 38. Resultatene presenteres i tabell 3.

Tabell 3: Tabellen viser to multivariate regresjonsmodeller, og presenterer modellens forklaringskraft (R²), ANOVA (modellens samlede signifikans) og betakoeffisienten og signifikansen til de ulike uavhengige variablene. Variablene som er merket med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

	β	Sig
Modell 1		
Jeg er redd for å møte rettslige eller praktiske hindringer når jeg slipper ut (Variabel 35)		
Alder	-0,253	0,042
Fengslingslengde	-0,128	0,318
Soningslengde	-0,135	0,293
Førstegangssoner	0,282	0,025
R ²	0,117	
ANOVA	0,023	
N=	66	
Modell 2		
De ansatte respekterer mine rettigheter (Variabel 38)*		
Alder	-0,003	0,979
Fengslingslengde	-0,289	0,025
Soningslengde	-0,167	0,189
Førstegangssoner	-0,271	0,029
R ²	0,141	
ANOVA	0,011	
N=	66	

Modell 1 viser en $R^2 = 0,117$ og ANOVA-testen viste 0,023, noe som vil si at de uavhengige variablene som er tatt med i modellen sammen forklarer nesten 12 % av variasjonen på den avhengige variabelen, og resultatene av denne regresjonsmodellen er signifikante på 5 %-nivået. Standardisert beta viser at det er særlig én bakgrunnsvariabel som skilte seg ut, nemlig om respondenten var førstegangssoner eller ikke. Standardisert beta viser en positiv sammenheng på 0,282, noe som vil si at det er en svak til moderat sammenheng mellom å ha sonet i fengsel tidligere og å være redd for å møte rettslige eller praktiske hindringer etter løslatelse fra fengselet. Signifikansnivået var 0,025, og sammenhengen er dermed signifikant på 5 %-nivået. Fangene med erfaring fra fengsel tidligere viste en større tendens til å være redd for å møte rettslige eller praktiske hindringer når de slipper ut enn hva førstegangssonere viste, og det kan tenkes at det bunner i erfaringer fra tidligere. Det sto spesifisert i undersøkelsen at fangene skulle ta utgangspunkt i rehabiliteringstilbudet i det fengselet de var innsatt i nå da de svarte på undersøkelsen, men det er ikke utenkelig at fanger som har sonet en dom tidligere, sluppet ut og opplevd å møte disse hindringene, er redd for å møte disse igjen.

Regresjonsanalysen av variabel 38, *de ansatte respekterer mine rettigheter*, ga en $R^2 = 0,141$ og ANOVA-testen var på 0,011, noe som vi si at også denne modellen er signifikant, og forklaringsvariablene forklarer litt over 14 % av variasjonen på variabelen. Denne modellen gir derimot to forklaringsvariabler med moderat forklaringskraft og signifikansnivå under 0,05. Fengslingslengde og førstegangssoner har henholdsvis standardisert beta lik -0,289 og -0,271, og signifikans lik 0,025 og 0,029. Det vil si at det er en statistisk, signifikant, sammenheng mellom å oppleve at de ansatte ikke respekterer rettighetene ens og det å ha sonet lenge i fengselet, eller å ha sittet i fengsel tidligere. De som har lengre erfaring fra fengselet, eller de som har sittet i fengsel tidligere, opplever altså at de ansatte i mindre grad respekterer rettighetene deres enn de som har vært i fengselet i kortere tid og de som er førstegangssonere.

Moralsk rehabilitering

I undersøkelsen min konstruerte jeg seks spørsmål som handlet om fangenes samvittighet, selvrefleksjon, moralske oppreisning og muligheter til å reflektere over hva man har gjort og hva som er rett og galt, for å få et innblikk i fengselets tilrettelegging for moralsk rehabilitering. I tabellen nedenfor er resultatene fra disse spørsmålene presentert.

Tabell 4: Tabellen viser andelen respondenter som er helt/delvis uenig og helt/delvis enig i de ulike påstandene. N=66. Gjennomsnittet tar utgangspunkt i en skala fra 1 til 5, som er kodet slik at 5 tilsvarer høy grad av opplevd moralsk rehabilitering. Variablene som er markert med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

Moralsk rehabilitering				
NR.	Variabel	Gjennomsnitt	Delvis/helt uenig	Delvis/helt enig
39	Jeg føler at jeg har skuffet meg selv*	3,63	21,5 %	67,7 %
37	Det er viktig for meg å betale tilbake gjelden min til samfunnet*	3,39	28,1 %	51,6 %
34	Jeg kan snakke om hva som er moralsk rett og galt sammen med de ansatte dersom jeg har behov for det*	3,31	20,0 %	44,6 %
33	Jeg opplever at jeg betaler tilbake gjelden min til samfunnet gjennom fengselsstraffen*	3,23	35,9 %	50,0 %
31	Jeg kan snakke med de ansatte om lovbruddet jeg er dømt for (eller siktet for) dersom jeg har behov for det*	3,23	27,3 %	45,4 %
43	Jeg har dårlig samvittighet overfor ofrene for mine lovbrudd*	3,14	35,0 %	54,0 %

I tabellen kan man se at det er en liten overvekt av respondenter som opplever at de kan snakke med de ansatte om lovbruddet de er dømt eller siktet for og om hva som er moralsk rett og galt. Flertallet svarer også at de føler at de har skuffet seg selv, opplever fengslingen virkelig som en straff og har dårlig samvittighet overfor ofrene for lovbruddet sitt. De fleste opplever også at det er viktig for dem å betale tilbake gjelden sin til samfunnet, og at de får gjort dette gjennom fengselsstraffen. Undersøkelsen viser altså at dersom fangene har behov for det, opplever de at fengselet legger til rette for å kunne snakke om og bearbeide lovbruddet, og fangene opplever at de får betalt tilbake gjelden sin til samfunnet gjennom fengselsstraffen. Det undersøkelsen imidlertid ikke plukker opp er om fangene opplever at fengselet bidrar aktivt med å utvikle en forståelse av hvorfor man handlet galt. Variabel 43, *jeg har dårlig samvittighet overfor ofrene for mine lovbrudd*, og variabel 39, *jeg føler at jeg har skuffet meg selv*, hadde til hensikt å undersøke et slags «skyldperspektiv», og resultatene viser at godt over halvparten av respondentene kjenner på skyldfølelse og er skuffet over seg selv, men de gir ikke innblikk i hvilken betydning fengselet har hatt i utviklingen av disse følelsene, eller hva fengselet gjør i arbeidet for å utvikle en forståelse for hvorfor de handlet slik dem gjorde.

Sosial rehabilitering

I mitt datamateriale er det særlig fire variabler jeg har brukt for å si noe om den sosiale rehabiliteringen i fengselet. De tar for seg hvordan fangene opplever at samfunnet utenfor fengselet vurderer dem som medborgere og om de opplever å ha mistet sitt sosiale nettverk etter å ha blitt fengslet. Svarene er presentert i tabellen under.

Tabell 5: Tabellen viser andelen respondenter som er helt/delvis uenig og helt/delvis enig i de ulike påstandene. N=66. Gjennomsnittet tar utgangspunkt i en skala fra 1 til 5, som er kodet slik at 5 tilsvarer høy grad av opplevd sosial rehabilitering. Variablene som er markert med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

Sosial rehabilitering				
NR.	Variabel	Gjennomsnitt	Delvis/helt uenig	Delvis/helt enig
40	Jeg er bekymret for hvordan folk vil dømme meg når jeg blir løslatt	2,76	28,8 %	51,5 %
42	Jeg føler meg som et verdsatt medlem av samfunnet*	2,61	46,9 %	25,8 %
36	Jeg opplever å ha mistet mitt sosiale nettverk på utsiden	2,58	25,8 %	57,6 %
32	Jeg opplever å ha mistet sosial anseelse etter å ha blitt fengslet	2,28	15,4 %	60,0 %

Ut ifra denne tabellen kan man se at flertallet av respondentene opplever å ha mistet sosial anseelse og sosialt nettverk på utsiden av fengselet, og er bekymret for hvordan andre kommer til å dømme dem når de blir løslatt. Flesteparten føler seg heller ikke som et verdsatt medlem av samfunnet. En av respondentene skrev også en kommentar i margin på sin undersøkelse at fengselet måtte bli bedre på nettverksbygging med lokalmiljøet på utsiden. Flere uttrykket et ønske om bedre samarbeid mellom innsatsene i fengselet, og innsatsene i lokalmiljøet på utsiden, for å få hjelp og støtte med overgangen fra livet som fange til livet som fri. Dette er i tråd med hva Burke m. fl skriver om sosial rehabilitering, og hvordan sosial rehabilitering ikke er noe fengselet kan drive med alene (2019, s. 115). Vellykket sosial rehabilitering er avhengig av et tett samarbeid mellom den domfelt, fengselet, sivilsamfunnet, særlig lokalmiljøet, og staten (Burke m. fl., 2019, s. 115 og 172). Men selv om sivilsamfunnet spiller en viktig rolle, har staten og fengselet likevel ansvaret for å legge til rette for samarbeid og sørge for sosialt rehabiliterende tiltak (Burke m. fl., 2019, s. 14).

Blant disse fire variablene var det én som hadde en regresjonsmodell som viste signifikant ANOVA-test på 5 %-nivået.

Tabell 6: Tabellen viser en multivariat regresjonsmodell, og presenterer modellens forklaringskraft (R^2), ANOVA (modellens samlede signifikans) og betakoeffisienten og signifikansen til de ulike uavhengige variablene. Variablene som er merket med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

	β	Sig
Modell 3		
Jeg føler meg som et verdsatt medlem av samfunnet (Variabel 42)*		
Alder	-0,217	0,080
Fengslingslengde	-0,193	0,134
Soningslengde	-0,141	0,272
Førstegangssoner	-0,211	0,090
R^2	0,118	
ANOVA	0,022	
N=	66	

Regresjonsanalysen av variabel nummer 42, *jeg føler meg som et verdsatt medlem av samfunnet*, var den eneste modellen innenfor sosial rehabilitering som var signifikant. R^2 var lik 0,118 og ANOVA-testen viste en signifikans på 0,022. Forklaringsvariablene forklarer altså i underkant av 12 % av variasjonen, og modellen er signifikant. Alder og førstegangssoner var de to forklaringsvariablene som pekte seg ut i denne modellen med en betakoeffisient på henholdsvis -0,217 og -0,211. Selv om begge disse viste en moderat sammenheng, var ingen av dem signifikante. Alder hadde et signifikansnivå på 0,080 og førstegangssoner hadde et signifikansnivå på 0,090. Men denne modellen kan likevel gi en indikasjon på at jo eldre fangen er, eller om han har sonet i fengsel tidligere, reduserer følelsen av å være et verdsatt medlem i samfunnet. Det kan tenkes at gjennom flere år med livserfaring, eller erfaring med å ha sluppet ut av fengsel tidligere, gir de eldre fangene og de fangene som har sittet i fengsel flere ganger, større eksponering for de harde og tøffe sidene ved det å være fengselsinnsatt. Det kan også tenkes at det er flere av de eldre fangene som har sonet dom tidligere, og det er en viss sammenheng mellom de to faktorene.

Beckers stemplingsteori går ut på at mennesker som bryter med normer og regler for hva man skal og ikke skal gjøre, blir stemplet som avvikere (Becker, 1991, s. 1), og disse stemplingsprosessene kan påvirke menneskers syn på seg selv og egen identitet (Skatvedt, 2020, s. 41). Resultatene fra regresjonsmodell 3 kan sees i lys av denne teorien. Tidligere domfelte blir stemplet som avvikere, og fordi man ser seg selv gjennom andres øyne, utvikler de en forståelse av seg selv som avvikere, og ikke som verdsatte medlemmer av samfunnet (jf. Skatvedt, 2020, s. 41).

Undersøkelsen viser altså at de fleste av fangene er redd for å møte rettslige eller praktiske hindringer etter løslatelse. De opplever å ha mistet både rettigheter, sosial anseelse og sosialt nettverk etter å ha blitt fengslet, og de er redd for hvordan andre vil dømme dem når de slipper ut. Fangene er altså bekymret for både den formelle og uformelle integreringen i samfunnet etter løslatelse, noe som kan være sentralt for en vellykket tilbakeføringsprosess (jf. McNeill, 2012). Men de opplever at de ansatte i fengselet er tilgjengelig for å kunne hjelpe dem med å bearbeide lovbruddet og snakke om hva som er moralsk rett og galt. Etter datainnsamlingen og gjennomføringen av analysene merket jeg imidlertid at spørsmål om fangene opplever at fengselet tilbyr støtte og hjelp med rettslig, moralsk og sosial rehabilitering også burde vært inkludert i undersøkelsen. Det hadde gitt et nyttig innblikk i fengselets rehabiliteringsarbeid utover den psykologiske delen av rehabilitering.

4.3 Paternalisme

For å få et innblikk i om fangene opplevde fengselet som paternalistisk stilte jeg fangene seks spørsmål som i stor grad handlet om de følte seg tvunget av fengselet til å delta i rehabiliteringsarbeid eller til å drive med endringsarbeid. I tabell 7 presenteres hvordan fangene svarte på disse spørsmålene.

Tabell 7: Tabellen viser andelen respondenter som er helt/delvis uenig og helt/delvis enig i de ulike påstandene. N=66. Gjennomsnittet tar utgangspunkt i en skala fra 1 til 5, som er kodet slik at 5 tilsvarer høy grad av opplevd paternalisme. Variablene som er markert med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

Paternalisme				
NR.	Variabel	Gjennomsnitt	Delvis/helt uenig	Delvis/helt enig
13	Jeg oppnår raskere progresjon ved å delta i rehabiliteringstilbudene i fengselet*	2,88	35,9 %	39,1 %
2	Jeg føler at jeg er nødt til å delta i rehabiliteringstilbud jeg egentlig ikke ønsker å delta på*	2,75	40,0 %	38,5 %
1	Jeg kan selv velge hvilke rehabiliteringstilbud jeg vil delta i	2,70	33,4 %	51,5 %
14	Jeg hadde deltatt i de samme rehabiliteringstilbudene som jeg gjør i dag selv om jeg ikke hadde fått progresjon	2,68	21,2 %	45,4 %
12	Jeg deltar bare i rehabiliteringstilbud fordi jeg føler at jeg må*	2,61	42,6 %	22,9 %
3	Jeg opplever at fengselet forsøker å endre hvem jeg er*	2,55	43,8 %	26,5 %

Tabellen viser en liten overvekt av fanger som ikke opplever at fengselet forsøker å endre hvem de er, eller at de deltar på rehabiliteringstilbud bare fordi de må. Flertallet opplever at de selv kan velge hvilke rehabiliteringstilbud de vil delta på, og de fleste ville deltatt på de samme rehabiliteringstilbudene uavhengig av om de hadde fått progresjon eller ikke. De fleste variablene har et gjennomsnitt under tre, altså på den nedre delen av skalaen, noe som vil si at de fleste fangene opplever fengselet som lite paternalistisk. Ut ifra undersøkelsen er det lite som tyder på at fangene opplever fengselet som kontrollerende og seg selv som passive. Det er lite som tyder på at de opplever at fengselet har til hensikt å endre dem og styre dem i en retning de selv ikke ønsker. Ut ifra respondentenes svar på spørsmålene, og kommentarene i marginen hvor de forteller oppgitt at de ikke har fått muligheten til å delta på de rehabiliteringstilbudene de ønsker, opplever fangene rehabilitering som er rettighet de har krav på for å få muligheten til å jobbe med seg selv og selv endre retningen på livet sitt (jf. Rotman, 1986, s. 1026). Min undersøkelse samsvarer med hva Ievins og Mjåland fant ut i sitt forskningsprosjekt, hvor fangene i stor grad opplevde å få beholde sin autonomi (jf. Ievins & Mjåland, 2021).

Variabel nummer 12, *jeg deltar bare i rehabiliteringstilbud fordi jeg føler at jeg må*, var den eneste av disse variablene som hadde en regresjonsmodell hvor ANOVA-testen var signifikant på 5 %-nivået.

Tabell 8: Tabellen viser en multivariat regresjonsmodell, og presenterer modellens forklaringskraft (R^2), ANOVA (modellens samlede signifikans) og betakoeffisienten og signifikansen til de ulike uavhengige variablene. Variablene som er merket med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

	β	Sig
Modell 4		
Jeg deltar bare i rehabiliteringstilbud fordi jeg føler at jeg må (Variabel 12)*		
Alder	0,165	0,200
Fengslingslengde	0,232	0,084
Soningslengde	-0,276	0,043
Førstegangssoner	-0,331	0,013
R^2	0,118	
ANOVA	0,028	
N=	61	

Regresjonsmodellen har en forklaringskraft på 0,118, altså litt under 12 %, og modellen er signifikant, da ANOVA-testen viste 0,028. I modellen finner jeg at variabelen med høyest

korrelasjon (standardisert beta) er førstegangssonere, med en betakoeffisient på -0,331 og signifikans 0,013. Modellen viser en signifikant, moderat sammenheng mellom å være førstegangssonere og å være enig i at man deltar i rehabiliteringstilbud fordi man føler at man må. Førstegangssonere kjenner seg altså i større grad «tvunget» til å delta i rehabiliteringstilbudene enn de som har sittet i fengsel tidligere. En tolkning kan være at erfaring med fengsler fra tidligere gjør at fangene «senker skuldrene» litt i møte med fengselets krav og rådføring når det kommer til deltakelse i rehabilitering.

Både fengslingslengde og soningslengde har også en moderat korrelasjon på henholdsvis 0,232 og -0,276. Modellen indikerer altså at jo lenger man har sittet i fengselet jo mer kjenner man seg tvunget til å delta på rehabiliteringstilbud. Men denne forklaringsvariabelen er ikke signifikant på 5 %-nivået, da signifikansnivået er 0,084. Likevel viser den en interessant tendens. Soningslengde er derimot en signifikant forklaringsvariabel (0,043) og indikerer at de med kortere dom kjenner seg i større grad tvunget til å delta på rehabiliteringstilbudene. Ser man forklaringsvariablene i lys av hverandre kan det være vanskelig å forstå denne variasjonen. Regresjonsmodellen viser at det er de som sitter i fengsel for første gang, de som har sittet lenge i fengselet, og de med kort dom som i størst grad føler seg tvunget til å delta på rehabiliteringstilbud. Hva det skyldes, eller hvordan det kan forklares, kommer ikke fram av denne undersøkelsen. Men korrelasjonen mellom fengslingslengde og opplevelsen av å føle seg tvunget til å delta i rehabilitering var ikke signifikant på 5 %-nivået. Det er også vært å nevne at fem respondenter ikke svarte på denne påstanden. Det kan være ulike grunner til at de lot være å svare, men det kan være at de fant det vanskelig å ta stilling til påstanden.

4.4 'Tetthet'

I tabellen under presenteres de to påstandene som kan fortelle noe om i hvilken grad fangene opplever grepet fengselet har om hverdagen deres som tett. De tar for seg i hvilken grad fangene opplever det vanskelig å forstå og tilpasse seg fengselets krav og forventning om rehabilitering, og om de opplever fengselets krav om rehabilitering som påtrengende og invaderende.

Tabell 9: Tabellen viser andelen respondenter som er helt/delvis uenig og helt/delvis enig i de ulike påstandene. N=66. Gjennomsnittet tar utgangspunkt i en skala fra 1 til 5, som er kodet slik at 5 tilsvarer høy grad av opplevd 'tetthet'. Variablene som er markert med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

Tightness				
NR.	Variabel	Gjennom-snitt	Delvis/ helt uenig	Delvis/ helt enig
16	Jeg synes det er vanskelig å forstå og tilpasse meg fengselets krav og forventninger om rehabilitering	3,06	27,3 %	33,4 %
15	Jeg opplever fengselets krav om rehabilitering som påtrengende og invaderende	2,69	38,5 %	24,6 %

Det er en overvekt av respondenter som ikke opplever fengselets krav om rehabilitering som påtrengende og invaderende, og som opplever det vanskelig å forstå og tilpasse seg fengselets krav og forventning om rehabilitering, men denne overvekten er relativ liten, noe som også gjenspeiler seg i gjennomsnittet som ligger nær midten av skalaen. Ingen av disse påstandene fikk noe særlig utslag, verken den ene eller den andre veien, og på hvert spørsmål var det nesten 40 % av respondentene som hadde krysset av på verken enig eller uenig. Det kan tenkes at fangene ikke opplevde spørsmålene som relevante, for eksempel fordi rehabiliteringstilbudet i fengselet var dårlig, eller at de fant det vanskelig å ta stilling til påstandene.

Det er imidlertid en del rundt konseptet 'tetthet' som undersøkelsen ikke har plukket opp. Blant annet opplevelsen av om fengselets makt trenger seg inn i alle delene av fengselshverdagen, om fangene opplever tett overvåking, og om fengselets avgjørelser om progresjon og løslatelse er basert på denne overvåkingen, om fangene opplever grensene og forventningene som fengselet setter som uklare, og lever i usikkerhet og i fare for å trække feil og måtte ta konsekvensene av det. Undersøkelsen har heller ikke fanget opp opplevelsen av «lateral tightness», eller den kollektive 'tettheten', hvor fangene kontrollerer seg selv og hverandre (jf. Ievins, 2020). Likevel viser undersøkelsen ingen tydelige tendenser til at fangene opplever at fengselets krav om rehabilitering som påtrengende og invaderende.

4.5 Relasjoner og legitimitet

Som nevnt i kapittel 3.1 har jeg inkludert noen spørsmål om relasjoner og legitimitet i spørreundersøkelsen siden det moralske og sosiale klimaet som fangene lever i kan påvirke hvordan de opplever rehabiliteringen i fengselet. Syv av spørsmålene i undersøkelsen dreide seg om fangenes opplevelse av trygghet, og deres relasjoner til de ansatte og andre innsatte,

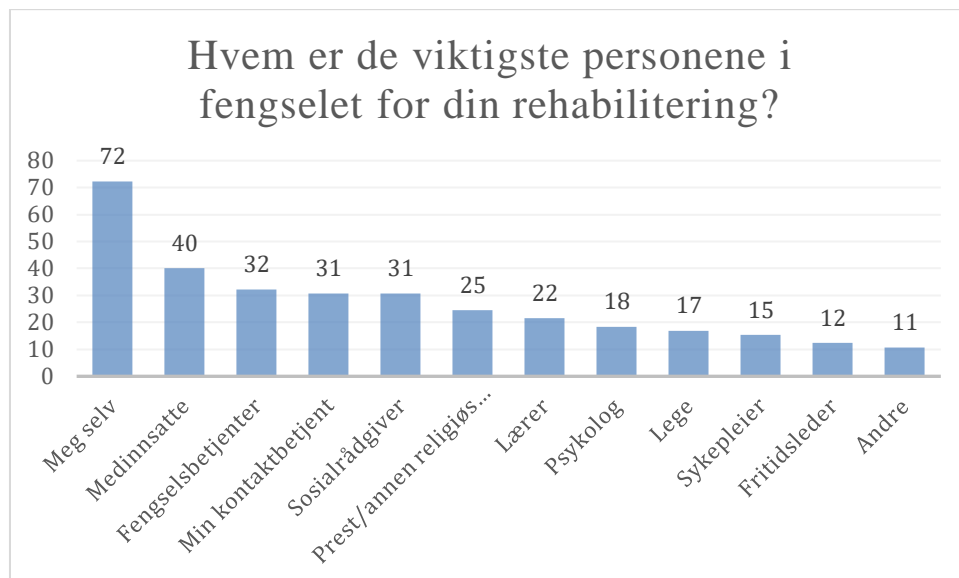
samt om de anså disse relasjonene som viktige for deres rehabiliteringsprosess. Resultatene er presentert i tabellen nedenfor.

Tabell 10: Tabellen viser andelen respondenter som er helt/delvis uenig og helt/delvis enig i de ulike påstandene. N=66. Gjennomsnittet tar utgangspunkt i en skala fra 1 til 5, som er kodet slik at 5 tilsvarer høy grad av opplevd sosial støtte fra innsatte, sosial støtte fra ansatte eller legitimitet. Variablene som er markert med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

Trygghet og relasjoner				
NR.	Variabel	Gjennom-snitt	Delvis/ helt uenig	Delvis/ helt enig
19	Jeg har en god relasjon til mine medfanger*	4,50	3,0 %	86,4 %
21	Jeg har en god relasjon til de ansatte her i fengselet*	4,06	7,7 %	73,9 %
18	Jeg diskuterer rehabiliteringstilbudene i fengselet med mine medfanger*	3,88	16,7 %	71,2 %
17	Jeg føler meg generelt trygg i dette fengselet*	3,83	16,6 %	66,7 %
20	Andre innsatte er viktige støttespillere i min rehabiliteringsprosess*	3,29	27,7 %	52,3 %
28	Jeg opplever at min relasjon til de ansatte er viktig i min rehabiliteringsprosess*	3,25	31,3 %	51,6 %
27	Jeg føler meg stort sett ivaretatt i dette fengselet*	3,14	32,3 %	47,7 %

Alle variablene viser et gjennomsnitt høyere enn tre, noe som vil si at fangene i stor grad opplever at de er trygge og ivaretatt i fengselet, og at de har gode relasjoner både til ansatte og innsatt. De fleste er også enig i at relasjonen deres til både de ansatte og de andre innsatte er viktig i deres rehabiliteringsprosess. Den sosiale støtten som fangene får gjennom de ansatte og gjennom sine medfanger er altså stor og fangene vurderer den som betydningsfull for endringsprosessen deres. Variabel nummer 19, *jeg har en god relasjon til mine medfanger*, er den variabelen i hele undersøkelsen som har fått høyest score. 86,4 % av respondentene var enten helt eller delvis enig i påstanden. Det var ingen respondenter som hadde valgt svaralternativet «helt uenig», og kun to respondenter krysset av på «delvis uenig», mens syv respondenter hadde krysset av på «verken enig eller uenig». Fangene opplevde altså i stor grad gode relasjoner til hverandre, og som figuren under viser, opplevde de sine medinnsatte som viktige personer i rehabiliteringsprosessen.

Figur 3: Figuren viser andelen respondenter som har svart bekreftende på de ulike svaralternativene. Respondentene hadde mulighet til å krysse av på flere alternativer. N=65.

Som man kan se av figuren, vurderer de aller fleste respondentene seg selv som en av de viktigste personene i fengselet for egen rehabilitering, men det er også en relativt stor andel av respondentene som vurderer medinnsatte som viktige i denne prosessen. Flere av dem som hadde krysset av på dette svaralternativet, hadde skrevet ved siden av at de synes det var rart at andre fengselsinnsatte skulle være viktige i rehabiliteringsprosessen, men at det likevel var sånn.

Foruten seg selv og de andre innsatte, vurderte respondentene fengselsbetjenter, sin kontaktbetjent og sosialrådgiver som viktige personer for deres rehabilitering. Dersom de krysset av på svaralternativet «andre» hadde de mulighet til å skrive opp hvem, og her ble blant annet venner, familie, advokater, oppfølgingsteam og andre innsatser på utsiden av fengselet nevnt, samt miljøterapeut og verksbetjentene. Relasjonene mellom fangene og betjentene i fengsel kan være kompliserte siden betjentenes rolle er preget av en såkalt *hybridisering* (Mjåland, 2015, s. 52-53). Betjentene skal sørge for kontroll og sikkerhet, men samtidig støtte fangene i deres rehabiliteringsprosess (Mjåland, 2015, s. 49). Likevel viser undersøkelsen min at fangene i stor grad opplever gode relasjoner med de ansatte, de føler seg i stor grad trygge og ivaretatt, og de opplever de ansatte som viktige i rehabiliteringsprosessen.

To av variablene viste signifikante og forklaringskraftige regresjonsmodeller. Variabel nummer 27 og 21 har en forklaringskraft på henholdsvis 17,4 % og 27,1 %.

Tabell 11: Tabellen viser to multivariate regresjonsmodeller, og presenterer modellens forklaringskraft (R^2), ANOVA (modellens samlede signifikans) og betakoeffisienten og signifikansen til de ulike uavhengige variablene. Variablene som er merket med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

	β	Sig
Modell 5		
Jeg føler meg stort sett ivaretatt i dette fengselet (Variabel 27)*		
Alder	0,068	0,566
Fengslingslengde	-0,266	0,035
Soningslengde	-0,141	0,258
Førstegangssoner	-0,380	0,002
R^2	0,174	
ANOVA	0,004	
N=	65	
Modell 6		
Jeg har en god relasjon til de ansatte her i fengselet (Variabel 21)*		
Alder	0,243	0,034
Fengslingslengde	-0,430	0,000
Soningslengde	-0,067	0,569
Førstegangssoner	-0,356	0,003
R^2	0,271	
ANOVA	0,000	
N=	65	

At ANOVA-testen viste en signifikans lik 0,000 for variabel nummer 21 skyldes at statistikkprogrammet kun tar for seg tre desimaler, og signifikansnivået er tilnærmet lik null. Modellen viser at variabelen med høyest korrelasjon med variabel 27, *jeg føler meg stort sett ivaretatt i dette fengselet*, er førstegangssoner. Betakoeffisienten er -0,380, noe som vil si at det er en moderat til sterk sammenheng mellom å være førstegangssoner og å føle seg ivaretatt i fengselet. Signifikansnivået er 0,002, og sammenhengen er dermed statistisk signifikant på 5 %-nivået. Fengslingslengde har også en moderat forklaringskraft, med en betakoeffisient på -0,266 og et signifikansnivå på 0,035. Det er dermed en statistisk signifikant, korrelasjon mellom å være nyankommet og å føle seg ivaretatt. Både fengslingslengde og førstegangssoner skiller seg ut som forklaringsvariabler med høy korrelasjon med variabel nummer 21, *jeg har en god relasjon til de ansatte her i fengselet*, med betakoeffisienter på henholdsvis -0,430 og -0,356. Det vil si at det er sterk sammenheng mellom hvor lenge fangen har vært i fengselet og om man har en god relasjon til de ansatte, og en moderat sammenheng mellom å være førstegangssoner og å ha en god relasjon til de

ansatte. Begge sammenhengene er signifikante på 5 %-nivået. De som har sittet lenge i fengselet, og de som har sittet i fengsel tidligere, oppgir å ha en dårligere relasjon til de ansatte enn førstegangssonerne og de nyankomne. Det kan tenkes at de som har sittet inne lenge, eller de som har sittet inne før, har rukket å få flere dårlige opplevelser med betjentene, har rukket å havne i krangel med flere betjenter, eller har rukket å bli frustrert over det byråkratiske systemet som betjentene representerer.

Jeg konstruerte også fem spørsmål som dreide seg om fangenes opplevelse av legitimitet når det gjaldt fengselets og betjentenes behandling av fanger og avgjørelser om soning, og fangenes svar på disse spørsmålene presenteres i tabellen under.

Tabell 12: Tabellen viser andelen respondenter som er helt/delvis uenig og helt/delvis enig i de ulike påstandene. N=66. Gjennomsnittet tar utgangspunkt i en skala fra 1 til 5, som er kodet slik at 5 tilsvarer høy grad av opplevd sosial støtte fra innsatte, sosial støtte fra ansatte eller legitimitet. Variablene som er markert med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

Legitimitet				
NR.	Variabel	Gjennom -snitt	Delvis/ helt uenig	Delvis/ helt enig
22	Jeg blir møtt med respekt og forståelse fra de ansatte*	3,41	25,0 %	57,8 %
25	Betjentene er gode til å samarbeide med de innsatte for å skape et godt miljø*	3,17	30,8 %	47,7 %
23	Fengselet lytter til meg og tar høyde for mine meninger når de tar beslutninger om min soning*	2,61	48,5 %	30,3 %
26	Fengselets avgjørelser om min progresjon er rettferdige*	2,59	44,0 %	21,2 %
24	Jeg opplever at betjentene forskjellsbehandler de innsatte	2,17	13,6 %	65,1 %

De fleste fangene rapporterer at de opplever å bli møtt med respekt og forståelse fra de ansatte, og at betjentene er gode til å samarbeide med de innsatte for å skape et godt miljø, men samtidig er det over 65 % som opplever at betjentene forskjellsbehandler de innsatte, og de fleste opplever ikke at fengselets avgjørelser om deres progresjon er rettferdige eller at fengselet lytter til dem når de skal ta beslutninger som gjelder deres soning.

Som jeg allerede har nevnt er måten fangene blir møtt av de ansatte på svært viktig for deres vurdering av fengselet (Lundeberg & Mjåland, 2016, s. 39), og som jeg allerede har sett på

opplever fangene i stor grad gode relasjoner med de ansatte i fengselet. Om fangene opplever å bli møtt med respekt og forståelse av de ansatte, og om de ansatte er gode til å samarbeide med de innsatte er også viktige faktorer i vurderingen av fengselets legitimitet (jf. Lundeberg & Mjåland, 2016, s. 34; Ugelvik, 2011). På disse faktorene scorer fengselet relativt høyt. Når det kommer til forskjellsbehandling derimot, scorer fengselet dårligere, og det er en betydelig overvekt av fanger som opplever at fengselet ikke lytter til dem og tar høyde for deres meninger i beslutninger om deres soning, noe som kan påvirke fangenes vurdering av fengselets legitimitet. Det kan man også se på fangenes opplevelser av fengselets avgjørelser om deres progresjon. Det er en betydelig større andel fanger som ikke opplever fengselets avgjørelser om deres progresjon som rettferdige, enn den andelen som opplever at de er rettferdige.

Prosedural rettferdighet (Lundeberg & Mjåland, 2016) tar utgangspunkt i at gode relasjoner, og opplevelsen av å bli behandlet med respekt og forståelse, fører til legitimitet. Paradokset i mine resultater er at fangene rapporterer om gode relasjoner, men lav legitimitet. De opplever å ha en god relasjon til de ansatte, de føler seg trygge og ivaretatt, de blir møtt med respekt og forståelse fra de ansatte, og de opplever at betjentene er gode til å samarbeide for å skape et godt miljø. Men de er misfornøyde med beslutningsprosessene. De opplever ikke at fengselet lytter til dem og tar høyde for deres meninger når de tar beslutninger om soningen deres, og de opplever ikke fengselets avgjørelser om progresjonen deres som rettferdige.

Det var to av de fem variablene som hadde en signifikant regresjonsmodell, nemlig variabel 22 og variabel 23, med en forklaringskraft på henholdsvis 0,131 og 0,135.

Tabell 13: Tabellen viser to multivariate regresjonsmodeller, og presenterer modellens forklaringskraft (R²), ANOVA (modellens samlede signifikans) og betakoeffisienten og signifikansen til de ulike uavhengige variablene. Variablene som er merket med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

	β	Sig
Modell 7		
Jeg blir møtt med respekt og forståelse fra de ansatte (Variabel 22)*		
Alder	0,118	0,340
Fengslingslengde	-0,180	0,167
Soningslengde	0,008	0,952
Førstegangssoner	-0,420	0,001
R ²	0,131	
ANOVA	0,017	
N=	64	
Modell 8		
Fengselet lytter til meg og tar høyde for mine meninger når de tar beslutninger om min soning (Variabel 23)*		
Alder	0,145	0,232
Fengslingslengde	-0,316	0,015
Soningslengde	0,131	0,302
Førstegangssoner	-0,335	0,008
R ²	0,135	
ANOVA	0,013	
N=	66	

Variabelen med høyest korrelasjon med variabel 22, *jeg blir møtt med respekt og forståelse fra de ansatte*, er førstegangssoner. Betakoeffisienten er -0,420 og signifikansnivået er 0,001. Det er en sterk statistisk, signifikant, sammenheng mellom å være førstegangssoner og å oppleve å bli møtt med respekt og forståelse fra de ansatte. De som hadde sittet i fengsel tidligere opplevde altså i mindre grad å bli møtt med respekt og forståelse fra de ansatte enn hva førstegangssonere gjorde. I regresjonsmodellen til variabel 23, *fengselet lytter til meg og tar høyde for mine meninger når de tar beslutninger om min soning*, er det to forklaringsvariabler som er signifikante og har moderat korrelasjon. Den første er fengslingslengde, som har en betakoeffisient på -0,316 og signifikans lik 0,015, noe som vil si at det er en sammenheng mellom å ha vært kort tid i fengselet og å oppleve at fengselet lytter og tar høyde for ens meninger når de tar beslutninger om soningen deres. Den andre forklaringsvariabelen som skilte seg ut var førstegangssoner, med en betakoeffisient på -0,335 og signifikansnivå 0,008. Det er altså en moderat, signifikant korrelasjon mellom å være førstegangssoner og å oppleve at fengselet lytter og tar høyde for ens meninger når de tar beslutninger om soningen deres. Det tyder på at fangene med lengre, eller tidligere, erfaring med å sitte i fengsel i mindre grad opplever at fengselet lytter og tar høyde for deres

meninger. Modellen fanger ikke opp årsakene til disse variasjonene, men det kan tenkes at de som har sittet lenger inne, eller som har sittet inne tidligere, i flere tilfeller har stått overfor situasjoner hvor fengselet skal ta beslutninger angående soningen deres, og har mer erfaring med å forsøke å ytre sine meninger, behov og ønsker.

4.6 Aktørskap

I tabellen under kan man se resultatene fra de fem påstandene om aktørskap som fangene skulle ta stilling til i undersøkelsen. Påstandene handler hovedsakelig om i hvilken grad de vektlegger betydningen av seg selv i forhold til fengselets rehabiliteringsarbeid i sin egen endringsprosess.

Tabell 14: Tabellen viser andelen respondenter som er helt/delvis uenig og helt/delvis enig i de ulike påstandene. N=66. Gjennomsnittet tar utgangspunkt i en skala fra 1 til 5, som er kodet slik at 5 tilsvarer høy grad av opplevd aktørskap. Variablene som er markert med stjerne (*) er omkodet som beskrevet i kapittel tre.

Aktørskap				
NR.	Variabel	Gjennom-snitt	Delvis/ helt uenig	Delvis/ helt enig
10	Jeg er den viktigste faktoren i egen endring*	4,47	6,3 %	84,3 %
5	Jeg opplever at fengselet gir meg hovedansvaret for å jobbe med egen endring	4,03	9,0 %	71,3 %
9	Jeg opplever meg selv som en aktiv deltaker i endringsprosessen*	3,90	34,9 %	65,1 %
4	Jeg ønsker selv å endre hvem jeg er*	3,55	24,3 %	65,1 %
11	Jeg er avhengig av fengselets rehabiliteringstilbud for å kunne endre meg selv	3,52	54,7 %	35,9 %

Gjennomsnittet på alle variablene ligger på over 3,5, altså høy grad av opplevd aktørskap, og det er en betydelig overvekt av respondenter som opplever seg selv som en aktiv deltaker i endringsprosessen og som den viktigste faktoren i egen endring, samt at fengselet gir dem hovedansvaret for å jobbe med egen endring. Over halvparten av respondentene mener også at de ikke er avhengige av fengselets rehabiliteringstilbud for å kunne endre seg. Dette samsvarer med figur 3, som jeg presenterte i kapittel 4.5, som viste at 72 % av respondentene vurderte seg selv som en av de viktigste personene for egen rehabilitering.

Mine funn er i tråd med forskningen til blant annet Gjeruldsen og Jensen (2021) og Lundeberg og Mjåland (2016), om at fangene vurderer seg selv som hovedansvarlige i egen endringsprosess. Fangene opplever heller ikke bare at de er den viktigste faktoren i sin egen endring, de opplever også at de selv ønsker å endre hvem de er, og som Gålnander (2020) skriver, så virker drømmer og ambisjoner sammen med aktørskap i prosessen mot å leve et liv uten kriminalitet. Fengselet kan ikke endre noen som ikke ønsker å endre seg selv, men fremtidsambisjoner kan fungere som motivasjon for å ta kontroll og gjøre noen grep i sitt eget liv. Selv om aktørskapet blir trukket frem som den viktigste faktoren i endringsprosessen, viser likevel tidligere forskning at arbeidet som fengselet gjør fortsatt blir ansett som viktig, bare ikke like viktig (Gjeruldsen & Jensen, 2021, s. 227), men i undersøkelsen min er det et betydelig flertall som mener at de ikke er avhengig av fengselets rehabiliteringstilbud i endringsprosessen sin. Det kan være at formuleringen av denne påstanden har spilt en rolle i dette funnet. Det kan tenkes at respondentene hadde svart annerledes dersom jeg ikke hadde benyttet meg av ordet *avhengig*, men heller formulert påstanden på en måte som uttrykte at rehabiliteringstilbudene kunne spille en rolle, men ikke nødvendigvis måtte være en avgjørende faktor. Imidlertid har jeg vært interessert i å undersøke om fangene opplever seg selv som aktive eller passive i endringsprosessen, og om de vurderer egeninnsats eller fengselets innsats som viktigst i rehabiliteringsprosessen, og det har jeg fått et innblikk i. I tillegg viste jeg i kapittel 4.5 at over halvparten av fangene vurderte de ansatte som viktige støttespillere i rehabiliteringsprosessen, så selv om fangene vurderer seg selv og sin egen innsats som viktigst for sin egen endring, spiller fortsatt fengselets innsats, hvert fall relasjonen til betjentene, en viktig rolle.

4.7 Førstegangssoner og fengslingslengde som forklaringsvariabler

Basert på alle de ulike signifikante regresjonsmodellene som er presentert i dette kapittelet, er det særlig to forklaringsvariabler som viser seg særlig gjeldene, nemlig førstegangssoner og fengslingslengde. Datamaterialet viser at hvor lenge fangene har sittet i fengselet, og om de har sittet i fengsel tidligere, er viktige faktorer i å forklare variasjonen i svarfordelingen.

I hovedsak ser det ut til at det å ha sittet i fengsel tidligere gir fangene i større grad negative opplevelser og vurderinger av fengselet og dets rehabiliteringsarbeid. De som har sittet i fengsel tidligere viser større tendens til å være redd for å møte rettslige og praktiske hindringer etter løslatelse, oppleve at de ansatte ikke respekterer rettighetene deres, ikke føle

seg ivaretatt, ha en dårligere relasjon til de ansatte, opplever i mindre grad å bli møtt med respekt og forståelse fra de ansatte og i mindre grad oppleve at fengselet lytter og tar høyde for deres meninger når de tar beslutninger om soningen deres. I tillegg viser analysene en tendens til at de har en redusert følelse av å være et verdsatt medlem av samfunnet, men denne sammenhengen er ikke signifikant på 5 %-nivået. Men det er en variabel som skiller seg ut fra resten. Nemlig førstegangssonere, som i størst grad føler seg tvunget til å delta i rehabilitering i fengselet, mens de som har sittet i fengsel tidligere i mindre grad føler at de deltar i rehabiliteringstilbudene i fengselet bare fordi de må.

Resultatene mine viser at det å ha sittet lenge i fengselet har litt av de samme effektene som å ha sittet i fengsel tidligere. De som har sittet lenge i fengselet uttrykker mer negative følelser knyttet til de ansatte, trygghet og fengselets avgjørelser. Det kommer blant annet frem at de i mindre grad opplever at de ansatte respekterer rettighetene deres, de føler seg mindre ivaretatt i fengselet, de har en dårligere relasjon til de ansatte og de opplever i mindre grad at fengselet lytter og tar høyde for deres meninger i beslutninger om soningen deres.

Undersøkelsen viser altså at jo mer erfaring man har som fengselsinnsatt, enten i dette fengselet, eller fra et annet fengsel tidligere, jo mer negativt opplever man fengselet, og det arbeidet fengselet gjør. Hvorfor førstegangssonere og nyankomne fanger føler seg bedre ivaretatt, opplever bedre relasjoner til de ansatte, og i større grad opplever at de ansatte respekterer rettighetene deres og at fengselet lytter til dem og tar høyde for meningene deres, er det vanskelig å si noe om uten videre studier og undersøkelser. Er det slik at gjennom flere, eller lengre, soning(er) får de innsatte flere negative erfaringer med systemet, møter flere utfordringer og møter flere ansatte som de samhandler dårlig med? Spiller Beckers stemplingsteori (1991) inn her? Det kan tenkes at de som har sittet lenge i fengselet, og de som har sittet i fengsel tidligere, i større grad opplever å bli stemplet som avvikere og har «tatt denne identiteten inn over seg» i større grad enn nyankomne fanger og førstegangssonere, og at opplevelsen av å være en avviker påvirker hvordan de opplever fengselet og fengselets arbeid, samt hvordan de opplever relasjonene til de ansatte. Goffman skriver om *stigma*, og hvordan mennesker som har egenskaper som skiller seg ut fra resten av samfunnet, får et stigma, eller et diskrediterende stempel (1972, s. 11-13). Kan det være slik at de som har sittet lenge i fengselet, og de som har sittet i fengsel tidligere, i større grad kjenner på stigma, og at dette påvirker deres relasjoner og opplevelser i fengselet? Det hadde vært et interessant utgangspunkt for en kvalitativ studie, å undersøke hvilke årsaker som kan forklare hvorfor

fanger med mer erfaring har mer negative opplevelser med fengselet enn fanger med mindre erfaring.

5.0 Avsluttende diskusjon

I dette kapitlet ønsker jeg å oppsummere de viktigste funnene fra undersøkelsen min om hvordan de innsatte opplever rehabiliteringstilbudene i et norsk høysikkerhetsfengsel, løfte frem noen særlig spennende resultater og diskutere oppgavens styrker og svakheter, samt kort diskutere hva denne oppgaven kan bidra med i forståelsen av den nordiske eksepsjonalismen.

Undersøkelsen min viser at fangene opplever å miste sosial anseelse og sosialt nettverk etter å ha blitt fengselet, de er redde for å møte rettslige eller praktiske hindringer når de slipper ut av fengselet, og de føler seg ikke som et verdsatt medlem av samfunnet. Undersøkelsen viser også at fangene ikke opplever fengselet som paternalistisk og kontrollerende. De opplever i liten grad at de selv er passive i rehabiliteringsprosessen, mens fengselet er den aktive parten og forsøker å endre hvem de er. Tvert imot opplever fangene seg selv som aktive og delaktige i egen endringsprosess, og de legger stor vekt på betydningen av aktørskap. Ben Crewe sitt konsept om 'tetthet' gir derimot lite mening i denne konteksten. Fangene opplever i liten grad at det er vanskelig å forstå og tilpasse seg fengselets krav og forventninger om rehabilitering, eller at fengselets krav om rehabilitering er påtrengende og invaderende. Istedenfor uttrykker de et savn etter flere måter å kunne jobbe med seg selv.

Særlig interessant, og kanskje litt overraskende, har vært å se hvordan fangene ikke opplever fengselet som paternalistisk. Min motivasjon for prosjektet har i hovedsak sprunget ut fra en nysgjerrighet rundt fangers opplevelser av paternalisme i norske fengsler, siden Norge er et av de landene i verden som blir ansett for å ha de mest humane fengselsforholdene, og for å være blant de beste på rehabilitering, men har samtidig blitt kritisert for å være paternalistiske og kontrollerende (Barker, 2013; Meld. St. 39 (2020-2021); Pratt, 2008; Smith & Ugelvik, 2017). Men slik fangene ser det, jobber ikke fengselet med å endre dem på bestemte illegitime måter. De opplever heller i større grad at fengselet ikke jobber med å endre dem i det hele tatt.

Det var også spennende å se hvordan undersøkelsen viste at tetthetsbegrepet til Crewe ga relativt lite mening i denne konteksten. Når Ben Crewe utviklet konseptet om tightness ble det presentert som noe negativt, men i senere tid har han, sammen med Alice Ievins, videreutviklet begrepet. De ser på hvordan tightness ikke nødvendigvis alltid oppleves som undertrykkende og uønsket, men at det også kan være ønsket, for eksempel når fanger har behov for oppmerksomhet og oppfølging fra fengselet (Crewe & Ievins, 2020). Jeg ser de

samme tendensene i undersøkelsen min. Fangene opplever at de er overlatt til seg selv, og at de får for lite og for dårlig støtte og hjelp i rehabiliteringsprosessen (jf. Crewe & Ievins, 2020, s. 59-60). Fangene kritiserer ikke fengselet for dets tette grep, men uttrykker heller et savn av det (jf. Crewe & Ievins, 2020, s. 56).

I tillegg var det særlig spennende å se hvordan bakgrunnsvariablene fengslingslengde og førstegangssoner ga utslag på regresjonsanalysene. Jo mer erfaring fangene hadde, enten fra dette fengselet eller fra andre fengsler tidligere, jo mer negative var de. Det kan være forståelig at de som har sittet lenge i fengsel, eller har sittet i fengsel før, i større grad kjenner på stigma, eller i større grad opplever å bli stemplet som avvikere (jf. Becker, 1991; Goffman, 1972), og at hvordan de opplever å bli møtt av fengselet og de ansatte farges av deres egen oppfatning av seg selv. Dette har jeg derimot ikke eksplisitt sett på i min oppgave, men det kunne vært interessant å studere fenomenet videre ut ifra dette perspektivet.

Resultatene fra undersøkelsen min om relasjoner og legitimitet var noe overraskende. Jeg hadde forventet at dataene skulle vise en sammenheng mellom gode relasjoner og legitimitet, men istedenfor var fangene misfornøyde med beslutningsprosessene, til tross for at de opplevde å ha svært gode relasjoner med de ansatte og oppleve at de ansatte behandlet dem med respekt og forståelse. Dette paradokset utfordrer teorien om prosedural rettferdighet (jf. Lundeborg & Mjåland, 2016), og kan være vanskelig å tolke.

I denne studien har jeg etter beste evne forsøkt å finne og formulere påstander for å undersøke abstrakte teoretiske begreper, men dette arbeidet har vært utfordrende og krevende. Jeg er åpen for at det er elementer som jeg burde spurt om, som jeg ikke har fått gjort. Enkelte av variablene fra undersøkelsen har jeg også valgt å ta ut i ettertid, da de enten ikke har gitt noen verdifull informasjon eller ikke har fanget opp den informasjonen jeg i utgangspunktet hadde tenkt.

Avslutningsvis vil jeg vende blikket tilbake til den nordiske eksepsjonalismen. Norske fengsler er kjent for å være blant de beste i verden på rehabilitering, og når man leser litteraturen om den nordiske eksepsjonalismen kan det nesten virke som at fengselshverdagen i de nordiske landene bare handler om rehabilitering, og ikke om straff (Pratt, 2008). Men forskningen på den nordiske eksepsjonalismen ligger i stor grad på et teoretisk nivå, og gjennom denne studien ønsker jeg å bidra med å gi et innblikk i fangenes perspektiver på det

rehabiliteringsarbeidet som blir gjort i et norsk høysikkerhetsfengsel. Mine resultater viser at fangene i liten grad opplever at fengselet tilbyr gode og meningsfulle rehabiliteringstilbud og muligheter for å jobbe med seg selv, og de vurderer seg selv, framfor fengselets rehabiliteringstilbud, som den viktigste faktoren i egen rehabiliteringsprosess.

Litteraturliste

Barker, V. (2013). Nordic Exceptionalism revisited: Explaining the paradox of a Janus-faced penal regime. *Theoretical Criminology*. 17(1), 5-25

<https://doi.org/10.1177%2F1362480612468935>

Becker, H. S. (1991). *Outsiders: Studies in the sociology of deviance*. The Free Press

Burke, L., Collette, S. og McNeill, F. (2019). *Reimagining rehabilitation: Beyond the Individual*. Routledge

Crewe, B. (2007). Power, adaptation and resistance in a late-modern men's prison. *British Journal of Criminology*. 47(2), 256-275 <http://dx.doi.org/10.1093/bjc/azl044>

Crewe, B. (2009). *The Prisoner Society: Power, adaptation, and social life in an English Prison*. Oxford University Press

Crewe, B. (2011). Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. *Punishment & Society*. 13(5), 509-529. <https://doi.org/10.1177%2F1462474511422172>

Crewe, B. (2015). Inside the Belly of the Penal Beast: Understanding the Experience of Imprisonment. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*. 4(1), 50-65. <https://www.crimejusticejournal.com/article/view/745>

Crewe, B. og Ievins, A. (2020). 'Tightness', recognition and penal power. *Punishment & Society*. 23(1), 47-68. <https://doi.org/10.1177%2F1462474520928115>

Deephouse, D.L., Bundy, J., Tost, L. P. og Suchman, M. (2017). Organizational Legitimacy: Six Key Questions. I R. Greenwood, C. Oliver, T.B. Lawrence og R. Meyer (red.), *The SAGE Handbook of Organizational Institutionalism* (2. utg, s. 27-54). SAGE

Foucault, M. (1999). *Overvåking og straff: Det moderne fengselets historie* (3. utg). Gyldendal

Gjeruldsen, K. og Jensen, E. (2021). "Alt er jo egeninnsats" - Kvinneres vendepunkter bort fra kriminalitet. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*. 2021(1), 215 - 235.

<https://doi.org/10.7146/ntfk.v108i1.125572>

Goffman, E. (1972). *Stigma: Den avvikandes roll och identitet*. Norstedts Akademiska Förlag

Gålnander, R. (2020). Desistance From Crime - to What? Exploring Future Aspirations and Their Implications for Processes of Desistance. *Feminist Criminology*. 15(3), 255-277

<https://doi.org/10.1177%2F1557085119879236>

Haraldsen, G. (1999). *Spørreskjemametodikk: Etter kokebokmetoden*. Ad Notam Gyldendal

Ievins, A. (2020). “Perfectly individualized and constantly visible”? Lateral tightness in a prison holding men convicted of sex offences. *Incarceration*. 1(1), 1-18.

<https://doi.org/10.1177%2F2632666320936433>

Ievins, A. og Mjåland, K. (2021). Authorian exclusion and laissez-fair inclusion: Comparing the punishment of men convicted of sex offenses in England & Wales and Norway.

Criminology. 59(3), 454-479. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12276>

Jackson, J., Tyler, T. R., Bradford, B., Taylor, D. og Shiner, M. (2010). Legitimacy and procedural justice in prisons. *Prison Service Journal*. (191), 4-10

https://www.researchgate.net/publication/277184908_Legitimacy_and_procedural_justice_in_prisons

Jacobsen, D. I. (2005). *Hvordan gjennomføre undersøkelser? Innføring i samfunnsvitenskapelig metode* (2.utg). Høyskoleforlaget

Lappi-Seppälä, T. (2012). Penal Policies in the Nordic Countries 1960-2010. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*. 13(1), 85-111.

<https://doi.org/10.1080/14043858.2012.740858>

Lundeberg, I. R. og Mjåland, K. (2016). Rehabilitering og prosedural rettferdighet i kriminalomsorgen. *Retfærd, Nordic Journal of Law and Justice*. 153(1), 32-44.

https://www.researchgate.net/publication/315517428_Rehabilitering_og_prosedural_rettferdighet_i_kriminalomsorgen

McNeill, F. (2012). Four forms of “offender” rehabilitation: Towards an interdisciplinary perspective. *Legal and Criminology Psychology*, 17(1), 18-36. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8333.2011.02039.x>

Meld. St. 39 (2020-2021). Kriminalomsorgsmeldingen: *Fremtidens kriminalomsorg og straffegjennomføring*. Justis- og beredskapsdepartementet.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-39-20202021/id2861926/>

Midtbø, T. (2019). *Regresjonsanalyse for samfunnsvitere: Med eksempler i SPSS*. Universitetsforlaget.

Mjåland, K. (2015). *Makt, legitimitet og motstand: En etnografisk analyse av rus og rehabilitering i et norsk fengsel* [Doktoravhandling]. Universitetet i Bergen.

Postholm, M. B. og Jacobsen, D. I. (2018). *Forskningsmetode for materstudenter i lærerutdanningen*. Cappelen Damm akademisk

Pratt, J. (2008). Scandinavian exceptionalism in an era of penal excess - Part I: The nature and roots of Scandinavian exceptionalism. *British Journal of Criminology*. 48(2), 119-137

<https://doi.org/10.1093/bjc/azm072>

Pratt, J. og Eriksson, A. (2013). *Contrasts in punishment: An explanation of anglophone excess and Nordic exceptionalism*. Routledge

Raynor, P. og Robinson, G. (2009). Why held offenders? Arguments for rehabilitation as a penal strategy. *European Journal of Probation*. 1(1), 2-20

<http://dx.doi.org/10.1177/206622030900100102>

Ringdal, K. (2001). *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Fagbokforlaget

Rotman, E. (1986). Do criminal offenders have a constitutional right to rehabilitation? *The Journal of Criminal Law & Criminology*. 77(4), 1023- 1068

<https://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=6540&context=jclc>

Skatvedt, A. (2020). *Bedringens sosiologi: Om potensialet i hverdagslig samhandling*. Fagbokforlaget

Skog, O. L. (2004) *Å forklare sosiale fenomener: En regresjonsbasert tilnærming* (2. utg). Gyldendal Norsk Forlag AS

Smith, P. S. og Ugelvik, T. (2017). Punishment and Welfare in Scandinavia. I P. S. Smith og T. Ugelvik (red.), *Scandinavian Penal History, Culture and Prison Practice: Embraced By the Welfare State?*. (s. 511-530) Palgrave Macmillan.

Straffegjennomføringsloven. (2001). Lov om gjennomføring av straff (LOV-2001-05-18-21). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2001-05-18-21>

Suchman, M. C. (1995). Managing Legitimacy: Strategic and Institutional approaches. *The Academy of Management Review*. 20(3), 571-610. <https://doi.org/10.2307/258788>

Sykes, G. (1958). *The society of captives: A study of a maximum security prison*. Princeton University Press

Ugelvik, T. (2011). *Fangenes friheter: Makt og motstand i et norsk fengsel*. Universitetsforlaget

Ward, T. og Maruna, S. (2007). *Rehabilitation*. Routledge

Alle kilder som er brukt i denne oppgaven er oppgitt

Vedlegg 1 – Spørreskjema

Bakgrunsspørsmål

1. Alder
18-30 år [ ]   31-50 år [ ]   50 år eller eldre [ ]

2. Hvor lenge har du nå vært fengslet?
0-6 mnd [ ]   6-12 mnd [ ]   1 år eller mer [ ]

3. Ca hvor lenge ser du for deg at du skal være fengslet, regnet fra i dag?
0-6 mnd   [ ]
6-12 mnd   [ ]
1 år eller mer   [ ]
Sitter i varetekt [ ]

4. Er dette første gang du er i fengsel?
Ja [ ]   Nei [ ]

Generelt om rehabilitering

1. Hva slags rehabiliteringstilbud i fengselet har du deltatt i? (Kryss av for alle tilbudene du har deltatt i)
Skole [ ]
Arbeid [ ]
Rusmestring [ ]
Program (for eks. sinnemestring) [ ]
Psykolog [ ]
NAV (for eks. økonomisk rådgivning) [ ]
Ansvarsgruppemøter [ ]
Har ikke deltatt i noe rehabiliteringstilbud [ ]
Annet: _____

2. Slik du ser det, er det et tilfredsstillende rehabiliteringstilbud i dette fengselet? (Sett ett kryss)

Svært tilfredsstillende	[ ]
Noe tilfredsstillende	[ ]
Verken tilfredsstillende eller utilfredsstillende	[ ]
Noe utilfredsstillende	[ ]
Svært utilfredsstillende	[ ]

3. Er det noen rehabiliteringstilbud du savner i fengselet? Skriv svaret ditt i tekstboksen under.

4. Hvem er de viktigste personene i fengselet for din rehabilitering? (Her kan du krysse av for flere av svaralternativene)

Medinnsatte	[ ]
Fengselsbetjener	[ ]
Min kontaktbetjent	[ ]
Psykolog	[ ]
Lærer	[ ]
Sosialrådgiver	[ ]
Fritidsleder	[ ]
Sykepleier	[ ]
Lege	[ ]
Prest/annen religiøs leder	[ ]
Meg selv	[ ]
Andre: _____	

Opplevelser av rehabiliteringstilbudene

Nå kommer det en rekke påstander. Sett ring rundt det svaralternativet som passer best for deg. Det er ikke sikkert at alle påstandene er like aktuelle for alle, men jeg setter pris på om du kan svare det som passer best for deg. (Sett ring rundt ett svaralternativ per linje).

1. Jeg kan selv velge hvilke rehabiliteringstilbud jeg vil delta i	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
2. Jeg føler at jeg er nødt til å delta i rehabiliteringstilbud jeg egentlig ikke ønsker å delta på	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
3. Jeg opplever at fengselet forsøker å endre hvem jeg er	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
4. Jeg ønsker selv å endre hvem jeg er	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
5. Jeg opplever at fengselet gir meg hovedansvaret for å jobbe med egen endring	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
6. Jeg opplever at jeg selv kan styre i hvilken grad jeg ønsker å jobbe med egen endring	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig

7. Jeg og fengselet deler de samme fremtidsmålene for meg og mitt liv	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
8. Jeg og fengselet deler de samme oppfatningene om hvordan jeg kan nå målene mine	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
9. Jeg opplever meg selv som en aktiv deltaker i endringsprosessen	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
10. <u>Jeg</u> er den viktigste faktoren i egen endring	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
11. Jeg er avhengig av fengselets rehabiliteringstilbud for å kunne endre meg selv	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
12. Jeg deltar bare i rehabiliteringstilbud fordi jeg føler at jeg må	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
13. Jeg oppnår raskere progresjon ved å delta i rehabiliteringstilbudene i fengselet	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig

14. Jeg hadde deltatt i de samme rehabiliteringstilbudene som jeg gjør i dag selv om jeg ikke hadde fått progresjon	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
15. Jeg opplever fengselets krav om rehabilitering som påtrengende og invaderende	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
16. Jeg synes det er vanskelig å forstå og tilpasse meg fengselets krav og forventninger om rehabilitering	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
17. Jeg føler meg generelt trygg i dette fengselet	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
18. Jeg diskuterer rehabiliteringstilbudene i fengselet med mine medfanger	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
19. Jeg har en god relasjon til mine medfanger	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
20. Andre innsatte er viktige støttespillere i min rehabiliteringsprosess	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig

21. Jeg har en god relasjon til de ansatte her i fengselet	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
22. Jeg blir møtt med respekt og forståelse fra de ansatte i fengselet	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
23. Fengselet lytter til meg og tar høyde for mine meninger når de tar beslutninger om min soning	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
24. Jeg opplever at betjentene forskjellsbehandler de innsatte	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
25. Betjentene er gode til å samarbeide med de innsatte for å skape et godt miljø	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
26. Fengselets avgjørelser om min progresjon er rettferdige	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
27. Jeg føler meg stort sett godt ivaretatt i dette fengselet	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
28. Jeg opplever at min relasjon til de ansatte er viktig i min rehabiliteringsprosess	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig

29. Når jeg er ferdig med å sone denne straffen har jeg gjort opp for meg	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
30. Jeg har ikke mistet noen av mine rettigheter mens jeg har vært innsatt i dette fengselet	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
31. Jeg kan snakke med de ansatte om lovbruddet jeg er dømt for (eller siktet for) dersom jeg har behov for det	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
32. Jeg opplever å ha mistet sosial anseelse etter å ha blitt fengslet	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
33. Jeg opplever at jeg betaler tilbake gjelden min til samfunnet gjennom fengselsstraffen	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
34. Jeg kan snakke om hva som er moralsk rett og galt sammen med de ansatte dersom jeg har behov for det	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig

35. Jeg er redd for å møte rettslige eller praktiske hindringer når jeg slipper ut av fengselet	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
36. Jeg opplever å ha mistet mitt sosiale nettverk på utsiden	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
37. Det er viktig for meg å betale tilbake gjelden min til samfunnet	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
38. De ansatte respekterer mine rettigheter	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
39. Jeg føler at jeg har skuffet meg selv	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
40. Jeg er bekymret for hvordan folk vil dømme meg når jeg blir løslatt	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
41. Fengslingen min føles virkelig som en straff	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
42. Jeg føler meg som et verdsatt medlem av samfunnet	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig

43. Jeg har dårlig samvittighet overfor ofrene for mine lovbrudd	Helt enig	Delvis enig	Verken enig eller uenig	Delvis uenig	Helt uenig
---	-----------	-------------	-------------------------	--------------	------------

Har du andre kommentarer eller tanker du ønsker å dele, vennligst skriv de i tekstboksen nedenfor. Husk at spørreundersøkelsen er anonym, så vennligst unngå å skrive navn eller opplysninger om deg selv eller andre.

Vedlegg 2 – Informasjonsskriv

Informasjonsskriv

Dette er et spørsmål til deg om du vil delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å undersøke innsattes opplevelser av rehabiliteringen i norske fengsler. I dette skrivet vil du finne informasjon om hva som er hensikten med prosjektet, samt hva det innebærer for deg å delta.

Formål

Jeg er masterstudent ved Universitetet i Agder og går siste året ved lektorutdanningen. Jeg tar master i samfunnskunnskap, og har valgt å skrive masteroppgave i sosiologi, og ønsker å studere kriminalomsorgen.

Formålet med dette prosjektet er å undersøke hvordan de innsatte opplever rehabilitering i norske fengsler. Min hensikt er å studere de innsatte sine perspektiver på rehabiliteringsarbeidet, sett i lys av de teoretiske og politiske diskusjonene på feltet.

Problemsstillingen min lyder som følger: *Hvordan opplever de innsatte i norske fengsler ulike sider ved rehabiliteringsinnsatsene?*

Hvem er ansvarlig for prosjektet?

Det er Universitetet i Agder, Kristiansand, som er ansvarlig for prosjektet, og førsteamanuensis Kristian Mjåland er prosjektleder.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg er interessert i dine opplevelser av rehabiliteringsinnsatsene i fengselet. Det er mange diskusjoner om rehabilitering under straffegjennomføringen, men lite forskning som tar utgangspunkt i de innsattes perspektiver, og dette vil jeg bidra til å gjøre noe med. Jeg ønsker at så mange som mulig svarer.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta innebærer det å svare på en spørreundersøkelse som tar omlag 10 minutter å svare på, og i undersøkelsen vil jeg stille flere spørsmål om rehabiliteringstilbudene i fengselet og hvordan du opplever fengselets arbeid med rehabilitering.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet, og dersom du velger å delta kan du når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Det vil ikke få noen negative konsekvenser for deg dersom de velger å ikke delta eller om du velger å trekke deg underveis. Du svarer anonymt på spørreundersøkelsen, og de ansatte eller ledelsen i fengselet vil ikke på noe tidspunkt få innsyn i hva du har svart. Ettersom spørreundersøkelsen er anonym, er det heller ikke mulig, eller ønskelig, for forskerne å koble svarene dine til deg som person.

Ditt personvern

Jeg vil kun bruke svarene dine til de formålene jeg har skissert i dette skrevet. Alle svar vil bli behandlet konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det er kun min veileder, Kristian Mjåland, og jeg, Karianne Jokstad, som vil ha tilgang til svarene.

For å ivareta ditt personvern besvares spørreskjemaet anonymt, og du vil derfor få utdelt en koblingskode. Dersom du ved et senere tidspunkt ønsker å trekke deg fra prosjektet kan du oppgi denne koblingskoden, og spørreskjemaet du har levert vil dermed bli destruert. Skriv gjerne ned koblingskoden slik at du husker den (du finner den på side 5).

Resultatene fra undersøkelsen vil bli presentert på en slik måte at ingen vil kunne identifisere hvem som har deltatt.

Hva gir meg rett til å behandle personopplysninger om deg?

På oppdrag fra Universitetet i Agder har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS. vurdert at prosjektet er anonymt og i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

Universitet i Agder, ved Kristian Mjåland (kristian.mjaland@uia.no) – prosjektansvarlig og faglig veileder.

Masterstudent: Karianne Jokstad (kariaj17@student.uia.no)

Mitt personvernombud ved NSD: Olav Rosness

NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personvernombudet@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Karianne Jokstad – Masterstudent

Kristian Mjåland – Prosjektansvarlig (Veileder)

Vedlegg 3 – Samtykkeerklæring

Samtykkeerklæring

Svar på spørsmålene nedenfor ved å krysse av for riktig svaralternativ

Jeg har lest og forstått innholdet informasjonsskrivet Ja:____ Nei:____

Jeg samtykker til å delta i prosjektet Ja:____ Nei:____

Din koblingskode er _____

Dersom du ved et senere tidspunkt ønsker å trekke deg fra studien oppgir du denne koblingskoden, og spørreskjemaet du har levert vil dermed bli destruert.

Vedlegg 4 – Godkjenning fra Kriminalomsorgen

KARIANNE JOKSTAD – SVAR PÅ SØKNAD OM TILLATELSE TIL FORSKNING «INNSATTES OPPLEVELSE AV REHABILITERING I FENGSEL»

Det vises til søknad fra Karianne Jokstad datert 20.12.2021, om tillatelse til forskning i kriminalomsorgen.

Svar på søknad sendes veileder, slik praksis er når søker selv ikke innehar forskerkompetanse.

Bakgrunn og formål

Karianne Jokstad er masterstudent ved lektorutdanningen ved Universitetet i Agder. Hennes masterfag er samfunnskunnskap, med fordypning i sosiologi.

Hun søker om å få gjennomføre forskningsprosjektet «Innsattes opplevelse av rehabilitering i fengsel» i ████████ fengsel.

Jokstad skriver i søknaden om formålet med prosjektet:

«Internasjonalt er norsk kriminalomsorg løftet frem som «eksepsjonell», og det vektlegges at rehabilitering er et helt sentralt prinsipp under straffegjennomføringen. I en norsk kontekst påpekes det imidlertid ofte at det er for lite rehabilitering i norske fengsler, og at år med budsjettkutt har gått særlig utover rehabiliteringstiltak. Formålet med dette prosjektet er å undersøke rehabiliteringens rolle i norsk kriminalomsorg, sett fra de innsattes perspektiv. Hva slags rehabiliteringstilbud tilbys, hvilke tilbud deltar de innsatte på, og hvordan opplever de innsatte disse tilbudene.»

Problemstilling:

«Hvordan opplever de innsatte i norske fengsler ulike sider ved rehabiliteringsinnsatsene?»

Jokstad vil fokusere prosjektet omkring tre forskningsspørsmål:

- a) I hvilken grad er de innsatte i norske fengsler fornøyd med de rehabiliteringstilbudene som finnes i fengslene?
- b) I hvilken grad opplever de innsatte i norske fengsler at endringsarbeidet er et frivillig prosjekt?
- c) I hvilken grad opplever de innsatte i norske fengsler et eierskap til egen endringsprosess?

Bekreftelse fra faglig veileder

Førsteamanuensis Kristian Mjåland ved Institutt for sosiologi og sosialt arbeid ved Universitetet i Agder er faglig veileder og ansvarlig for prosjektet.

Det er fremlagt prosjektbeskrivelse, oppdatert spørreskjema, informasjonsskriv med samtykkeerklæring, bekreftelse fra faglig veileder, samt vurdering fra NSD (Norsk senter for forskningsdata).

Metode

Jokstad vil gjennomføre en kvantitativ spørreundersøkelse blant de innsatte som samtykker i å delta i prosjektet. Hun ønsker på forhånd å komme og informere om prosjektet for å rekruttere respondenter, eventuelt informere gjennom informasjonsskriv som leveres ut av ansatte.

Jokstad ønsker å rekruttere inntil 80 respondenter til prosjektet.

Faglig veileder Kristian Mjåland har bred erfaring med å gjennomføre spørreundersøkelser fra fengsler i både Norge, Nederland og England og vil bistå Jokstad i den praktiske gjennomføringen av spørreundersøkelsen.

Regelverk

Kriminalomsorgens adgang til å behandle søknader om forskning reguleres av Rundskriv G-07/2007, Retningslinjer for behandling av søknader om forskning i kriminalomsorgen.

Det følger av retningslinjene at regionalt nivå i kriminalomsorgen er ansvarlig for å avgjøre søknader om adgang til å rekruttere innsatte/domfelte og tilsatte i forskningsprosjekter og for å behandle søknader om bruk av taushetsbelagte opplysninger fra kriminalomsorgen til forskning hvor det kreves dispensasjon fra taushetsplikten. Alle søknader om forskning skal vurderes individuelt. Hvis søknaden ikke ansees å tilfredsstille kravene som er skissert i retningslinjene, må det innhentes nødvendig tilleggsdokumentasjon, jf. Retningslinjene i pkt. 5.

Det skal foretas en individuell vurdering av om det enkelte forskningsprosjektet kan være til unødig belastning for innsatte/domfelte eller tilsatte.

Lokalt nivå skal få muligheten til å uttale seg om søknaden. De skal vurdere om de har kapasitet til å ta imot forskeren, om prosjektet er praktisk gjennomførbart og sikkerhetsmessig forsvarlig.

Søknaden kan avslås av etiske, sikkerhetsmessige eller kapasitetsmessige årsaker, jf. Retningslinjene i pkt. 8. Tilgangen til forskning i kriminalomsorgen bør i hovedsak gis i prioritert rekkefølge til forskningsinstitusjoner, til doktorgrads- og masterstudenter. I følge retningslinjene kan bachelorstudenter få tilgang til å innhente data i Kriminalomsorgen hvis søknaden ansees å tilfredsstille de krav som er skissert i retningslinjene og hvis kapasiteten tillater det.

- **Søknaden innvilges.**

Prosjektet anses for å være relevant for kriminalomsorgen.

██████████ fengsel har uttalt seg til søknaden. ██████████ fengsel ██████████ avdeling vil delta i forskningsprosjektet.

Kontaktperson:

[REDACTED]

Det er en forutsetning at respondentene har fått informasjonsmaterialet og samtykkeskjemaet, og deretter har gitt klart uttrykk for at de ønsker å delta i studien. Videre må enhetene ha ressurser til å legge til rette for at forskeren kan gjennomføre undersøkelsen på en sikkerhetsmessig forsvarlig måte. Det er en forutsetning at undersøkelsen gjennomføres som beskrevet i søknaden.

Vi gjør oppmerksom på at dette vedtaket kan omgjøres dersom forutsetningene for gjennomføringen av prosjektet ikke lenger er oppfylt. Dette kan for eksempel skje dersom kapasitetsmessige, forskningsetiske eller sikkerhetsmessige grunner tilsier omgjøring.

Datainnsamlingen må være fullført senest utgangen av juni 2022.

Krav til forskeren

Forskningen skal gjennomføres på en forsvarlig måte, og de ansatte og innsatte skal ikke utsettes for personlige belastninger. Forskeren skal fremlegge bakgrunnsmaterialet og informere enheten ut ifra behov. Forskeren skal forholde seg til enhetens sikkerhetsmessige instruksjoner. Enheten vil også kunne innhente opplysninger om forskerensandel. Dette er rutinemessig ledd i sikkerhetsvurderingen.

Taushetsplikt

Opplysninger forskeren blir gjort kjent med kan være undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13. Forskeren er undergitt taushetsplikt, jf. forvaltningsloven § 13 c. Av § 13 e følger at forskeren plikter å hindre at andre får tilgang eller kjennskap til opplysningene undergitt taushetsplikt. Overtredelser av taushetspliktsbestemmelsene er straffbart, jf. straffeloven § 209. Videre er det en forutsetning at forsker er kjent med lov om behandling av personopplysninger og personvernforordningen.

Det er et vilkår at forskeren undertegner en taushetserklæring med henvisning til bestemmelsene ovenfor. Slik erklæringen utarbeides av den enhet der forskningen skal gjennomføres.

Oppbevaring av materiale

Forskeren skal påse at innsamlet materiale blir oppbevart på en forsvarlig måte, og at det foretas anonymisering av personidentifiserbare opplysninger ved eventuell publisering. Innsamlet materiale som inneholder personidentifiserbare data, skal makuleres så snart undersøkelsen er avsluttet.

Klageadgang

Dette vedtaket kan påklages til Kriminalomsorgsdirektoratet innen tre uker fra vedtaket er mottatt. En eventuell klage sendes til Kriminalomsorgen region [REDACTED].

Rapportering

Vi ber om at et eksemplar av den ferdige masteroppgaven sendes til Kriminalomsorgen region [REDACTED], til Kriminalomsorgens utdanningscenter og til Kriminalomsorgsdirektoratet. Videre ber vi om at et eksemplar sendes til [REDACTED] fengsel.

Med hilsen

[REDACTED]
fung. Ass. Regiondirektør

[REDACTED]
seniorrådgiver

Vedlegg 5 – Godkjenning fra NSD

Melding

18.03.2022 13:33

Behandlingen av personopplysninger er vurdert av NSD. Vurderingen er:

Det fremgår av meldeskjema den 18.03.2022 med vedlegg og dialog at det ikke skal behandles opplysninger i prosjektet som kan identifisere enkeltpersoner verken direkte eller indirekte.

Prosjektet trenger derfor ikke en vurdering fra Personverntjenester.

HVA MÅ DU GJØRE DERSOM DU LIKEVEL SKAL BEHANDLE PERSONOPPLYSNINGER?

Dersom prosjektopplegget endres og det likevel blir aktuelt å behandle personopplysninger må du melde dette til Personverntjenester ved å oppdatere meldeskjemaet. Vent på svar før du setter i gang med behandlingen av personopplysninger.

VI AVSLUTTER OPPFØLGING AV PROSJEKTET

Siden prosjektet ikke behandler personopplysninger avslutter vi all videre oppfølging.

Kontaktperson hos oss: Olav Rosness, rådgiver.

Lykke til med prosjektet!